

SOCIONOMENS

Forsknings- supplement

I Socionomens Forskningssupplement publicerar vi vetenskapliga texter från forskare över hela landet. Bedömningen följer de internationella regler som gäller för vetenskapliga tidskrifter inom det samhällsvetenskapliga området.

REDAKTÖR: HANS SWÄRD

SOCIONOMENS

Forsknings- supplement

REDAKTION

Redaktör
Hans Swärd
046-222 94 15
hans.sward@soch.lu.se

CHEFREDAKTÖR/ANSVARIG UTGIVARE

Lena Engelmark
08-617 44 37
lena.engelmark@akademssr.se

KONTAKT

Telefon, växel
08-617 44 00
Telefax
08-617 44 40
Adress
Box 12800
112 96 Stockholm

www.socionomen.nu

Tidigare Forskningssupplement hittar
du på Socionomens hemsida
www.socionomen.nu

Senaste Forskningssupplementet
publicerades i nr 2/2014.

Innehåll

Ledare

av Hans Swärd

Att tänka själv tillsammans med andra

*av Håkan Törnebohm, Pål Silow Wiig
och Kristian Daneback*

Socialt arbete lider brist på teoriutveckling. Författarna lyfter fram vetenskapsteorins betydelse och ger förslag på ett pedagogiskt redskap och några vetenskapsteoretiska begrepp på vägen mot en större medvetenhet om socialt arbete som praktik, utbildning och forskning.

Brukarna är nöjda med missbruksvården - även om problemen inte förbättrats

*av Kerstin Armelius, Bengt-Åke Armelius,
Christer Engström, Jan Brännström och Siv Nyström*

En stor andel klienter tycker att deras problem har blivit bättre oavsett om de förbättrats, är oförändrade eller har försämrats enligt ASI. Man riskerar att inte kunna skilja klienter som har förbättrats från dem som är oförändrade eller har försämrats.

Nytt från Fält och Forskning

Ylva Mårtens, radiojournalist och initiativtagare till P1-programmet Barnen, utsågs i maj i år till Centralförbundet för socialt arbetes (CSA) hedersstipendiat.

Författaranvisningar och bedömningssystem

»Skapa fokus på socialt arbete som akademiskt ämne«

I första artikeln får vi veta vad som kan bidra till teoriutvecklingen i socialt arbete och hur vi kan tillgodogöra oss det i praktiken. Andra artikeln belyser hur viktigt det är med brukarskattningar både före och efter åtgärder för att inte riskera att missa viktiga klientgrupper.

Forskningsämnet socialt arbete inrättades i Sverige 1977. Därmed blev det tydligt att ämnet skulle stå på tre ben – utbildning, praktik och forskning. Det var tänkt att dessa skulle vara ömsesidigt beroende av varandra och utvecklas tillsammans.

Sedan dess har ämnet växt och undervisning i socialt arbete förekommer i dag vid de flesta universitet och vid en rad högskolor som har rätt att utfärda examina inom forskarutbildning eller på grund eller avancerad nivå.

Samtidigt har praktikens villkor förändrats genom privatiseringar, förändrade organisationsformer, utvecklingen av nya metoder och kraven på en evidensbaserad praktik.

Det finns därför skäl att ställa frågan om hur det står till med socialt arbete i dag när forskningsämnet har funnits i lite mer än tre decennier. Har det skett någon egen teoriutveckling i ämnet och hur kan en sådan utveckling stimuleras? Vilken nytta har den empiriska forskningen för praktiken?

Den första artikeln i detta nummer syftar till att diskutera en av dessa frågor, nämligen vad som kan bidra till teoriutveckling. En vanlig uppfattning i flera studier är, enligt författarna, att det råder brist på teoriutveckling i socialt arbete. Författarna föreslår därför några vetenskapsteoretiska begrepp och

möjligheter att använda tematiska diskussioner som skulle kunna skapa en större medvetenhet i det sociala arbetets praktik, utbildning och forskning.

Det praktiska sociala arbetets uppgift är att internera i verkligheten för att åtgärda eller förebygga sociala problem eller omsorgsbehov. Utöver teorier behövs också empiriska studier, inte minst om olika brukare.

Den andra artikeln bygger på de brukarskattningar som förekommer alltmer inom den svenska missbruksvården och handlar både om brukarnas upplevelser av vårdens kvalitet och hur de ser på resultaten av vården. Författarna argumenterar för att det är viktigt med brukarskattningar både före och efter åtgärder för att inte missa viktiga klientgrupper.

Trevlig läsning och hoppas att du ska finna mixen mellan teoriska resonemang och empiriska resultat stimulerande.

Hans Bwaid

Redaktör

Att tänka själv tillsammans med andra

Artikeln tar sin utgångspunkt i etableringen av socialt arbete som akademiskt ämne¹

1) Denna text har arbetats fram genom regelbundna samtal under en treårsperiod. Samtalen har spelats in och skrivits ut samt legat till grund för nästa mötes samtal. Under hösten år 2012 har allt mera genomarbetade utkast till denna artikel diskuterats. Silow Wiig och Daneback har växelvis skrivit kommande utkast som Törnebohm, Silow Wiig och Daneback gemensamt diskuterat. Vi tre författare som representerar tre olika generationer, är olika varandra också i andra avseenden: Daneback är socionom, disputerade år 2006 och är nu professor i socialt arbete. Silow Wiig är sociolog, har arbetat i praktiskt socialt arbete under många år och disputerade i socialt arbete år 1991. Törnebohm disputerade år 1952 i teoretisk filosofi och har arbetat som professor i vetenskapsteori sedan 1960-talet. Vår plan är att fortsätta arbeta på ett liknande sätt för att gemensamt skapa fortsatt ny kunskap (om det sociala arbetets teoriutveckling) i mötet mellan våra olikheter.

S yftet med denna artikel är att stimulera en diskussion som kan bidra till teoriutvecklingen inom socialt arbete. Artikeln är inte en sammanställning av forskning inom området och inte heller en vetenskapsteoretisk analys av teoriutveckling inom ämnet. Det vi gör är att föreslå några vetenskapsteoretiska begrepp som tillsammans med ett pedagogiskt redskap, tematiska diskussioner, skulle kunna användas i den egna teoriutvecklingen.

Redan från ämnets tillblivelse har frågan om teoriutveckling diskuterats. I Göteborg skedde detta i samarbete med institutionen för vetenskapsteori i början av 1980-talet och frågan var hur man utvecklar det sociala arbetets teorier. Just teoriutvecklingsprocesser är ett av flera intresseområden för vetenskapsteoretiska studier och vetenskapsteorin har ett väl utvecklat begrepps nät för detta ändamål. Det är också möjligt att se detta som en av vetenskapsteoriens centrala uppgifter, dvs. som en servicedisciplin för andra discipliner i deras teoriutvecklingsarbete (Törnebohm, 1985). Trots de tidiga ansatserna konstaterade Thomas Brante år 1989 att ett av de stora problemen för ämnet var den bristande

teoriutvecklingen. I en uppföljande studie år 2002 noterade Brante att bristen kvarstod och kunde också se en förskjutning från vetenskapsteori till metod (Brante, 2003).

I Dellgran och Höjers (2000) genomgång av avhandlingar i socialt arbete publicerade mellan åren 1980 och 1999 uppmärksammas en tendens till att teorier fått en alltmer undanskymd roll; det vill säga att avhandlingar i socialt arbete framför allt producerar empiriska fakta och ägnar sig mindre åt teoriutveckling. Frågan blev åter aktuell ett knappt decennium senare när Dellgran och Höjer publicerade ytterligare en studie om avhandlingarna i socialt arbete, nu fram till 2009. De konstaterade att teoriutvecklingen fortfarande lyser med sin frånvaro inom socialt arbete och i anslutning till den slutsatsen ställer sig författarna frågan om detta även gäller för ämnet i sin helhet (Dellgran & Höjer, 2011). Att frågan om teoriutveckling fortfarande är central i socialt arbete understryks av redaktionsrådet för Socialvetenskaplig tidskrift som vidgar frågan ytterligare och menar i en kommentar till Dellgran och Höjers artikel från 2011 att den här typen av studier "är av stort värde för såväl forskare och lärare som praktiker (vår kursivering) i socialt arbete"

(Johansson, Sjöström, & Andersson, 2011, s 82).

Flera andra forskare har diskuterat ämnets vetenskaplighet, dess kärna, relationen mellan teori och praktik, dess kunskapsobjekt och forskningsfält. Jämförelser har gjorts mellan närliggande (praxis)discipliner, forskningens beställare och avnämare (t ex Brante, 2003; Dellgran & Höjer, 2003; Elzinga, 1989; Sunesson, 2003). Aant Elzinga talar om sektorsforskning, dvs. socialt arbete som ett politiskt uppdrag snarare än en fri akademisk verksamhet. Här kommer förstås nyttoaspekten in och jämförelser har gjorts med hur forskningsresultat indirekt omsatts i praktisk verksamhet inom medicin och psykologi. Här haltar möjligen jämförelsen något då såväl medicin som psykologi har en betydligt längre historia än socialt arbete. Ytterligare andra frågor som ställts i relation till teoriutveckling handlar om vad en teori är. En utredning av dessa frågor ligger dock utanför denna artikels fokus. Däremot ser vi dessa frågor som intressanta teman i det vi kallar tematiska diskussioner. I korthet handlar tematiska diskussioner om upprepade diskussioner på samma tema över längre tid. Vi återkommer till detta.

Frågan om ämnets teoriutveckling är komplex och har varit föremål för omfattande debatt bland forskare under många år. Framförallt har ämnets relation till den sociala praktiken problematiserats och ifrågasatts av forskare både inom och utom ämnet. Frågan om teoriernas roll och betydelse i ämnet socialt arbete är en återkommande och ständigt angelägen fråga. I synnerhet beror detta på att det är ett ämne som inte utvecklats och formats ur en teoretisk-empirisk förhistoria utan drivits av intressegrupper för att legitimera en professionell utveckling inom en praktisk verksamhet.

Socialt arbete är dock inte ensamt om att problematisera denna teorifråga. År 1997 skrev Thomas Brante en kritisk artikel med samma innebörd angående ämnet sociologi. Han menade att sociologins svaga teoriutveckling var dess akilleshäla och måste förstärkas när det gäller sociologisk teori. Han menade vidare att detta skulle ske inom ramen för ämnet sociologi och inte genom

teoriimport från andra ämnen (Brante, 1997).

Till trots för denna omfattande diskussion konstaterar vi, med viss förvåning, att få förslag lanserats för hur man skulle kunna lösa bristen på teoriutveckling. Brante förutspådde att nya professorer i ämnet med en bakgrund i socialt arbete i än högre utsträckning än tidigare kommer att fokusera på metodfrågor och empiri snarare än teoriutveckling. Han var trots detta optimistisk och föreslog ett fortsatt och fördjupat samarbete med närstående ämnen som modern sociologi (Brante, 2003).

Det som Brante säger angående sociologins teoriutveckling menar vi i lika hög grad gäller för socialt arbete. Vi menar att detta tillhör ett ämnets interna vetenskapliga verksamhet, en inomdisciplinär kunskapsbildning, och rimligen torde denna typ av verksamhet vara önskvärd också för socialt arbete. Det handlar om hur (akademiska ämnens) kunskap uppstår och utvecklas samt vilka förutsättningarna är för detta.

I högskoleverkets rapport från 2003 föreslår FAS-bedömaregrupp en teoriutvecklingsverksamhet och understryker samtidigt nödvändigheten av kreativa forskningsmiljöer. För att möjliggöra en sådan utveckling bör seminariekulturen och forskningskulturen ges tillräckligt utrymme (Högskoleverket, 2003, s 400). Vår fråga är hur man skapar och bibehåller kreativa miljöer.

Ett exempel på kreativ miljö

Redan 1980 anlätades professor Håkan Törnebohm av professor Harald Swedner för att studera uppkomsten och utvecklingen av ämnet socialt arbete under dess första år. Håkan Törnebohm var med när vetenskapsteori inrättades som akademisk disciplin vid Göteborgs universitet och han hade också den första professuren i vetenskapsteori mellan åren 1963 och 1985. Hans uppgift var att tillsammans med institutionens dåvarande lärare och doktorander diskutera det nya ämnets tillblivelse. En fråga var hur socialt arbete förhåller sig till eller skiljer sig ifrån sociologi, då såväl ämnets första professor och många doktorander kom från sociologi-ämnet. Ett av Törnebohms centrala spörsmål löd: Hur kan socialt arbete bedriva sin "egen"

HÅKAN TÖRNEBOHM

TITEL: Professor emeritus, Institutionen för filosofi, lingvistik och vetenskapsteori, Göteborgs universitet.

PÅL SILOW WIIG

TITEL: Fil dr och universitetslektor, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

KRISTIAN DANEBACK

TITEL: Professor, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

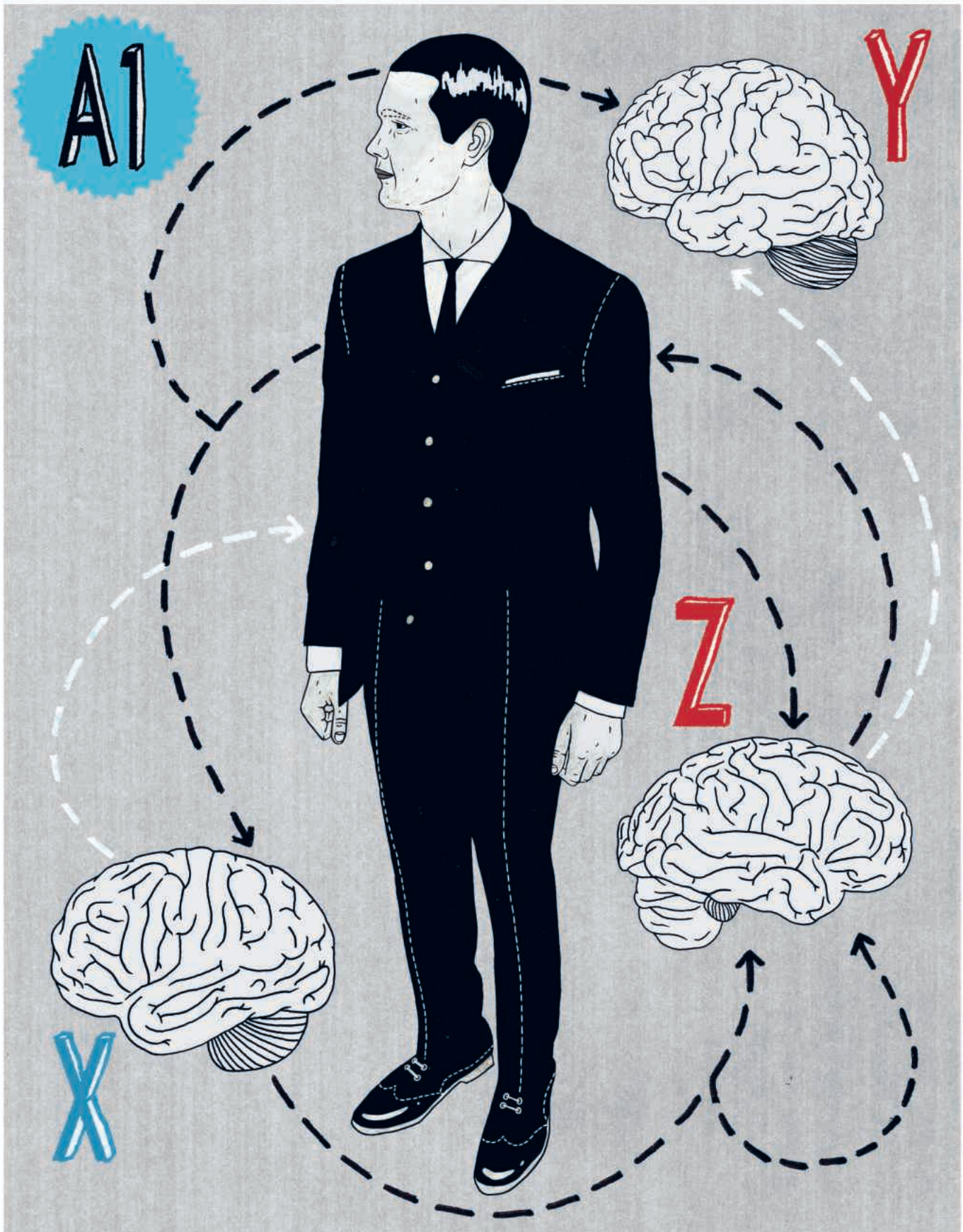

illustration: Christoffer Pettersson

teoriutveckling? Den form som Törnebohm valde för att hjälpa dåvarande doktorander på institutionen att utveckla teoretiskt tänkande kallades för *kollokvier*, i betydelsen samtal i mindre grupper med vetenskapsteoretisk ledning. Samtalen handlade om *hur* man *tänker* kring det som man gör och vad kunskap är? Var finns kunskap och hur blir den till? Det handlade om att försöka hitta sin egen förståelse och relatera den till andras förståelser.

SOCIALT ARBETE, DESS TILLBLIVELSE OCH UPPGIFT

Då ämnets tillblivelse tycks vara viktig för att förstå övergången från socialt arbete som en praktisk verksamhet till akademiskt ämne vill vi här kort beskriva denna process.

När forskningsdisciplinen socialt arbete etablerades i början av 1980-talet i Sverige gav den svenska regeringen universitetet i uppgift att verkställa förväntningar som skapades under det mycket omfattande förberedelsearbete till socialtjänstlagen från 1982 och som bedrevs under hela 1970-talet både inom föreningar och inom myndigheter. Det är därför rimligt att forskningsinriktningen inom ämnet socialt arbete påverkats mer av det praktiska arbetets administrativa och organisatoriska kulturer än vad som varit vanligt inom de traditionella akademiska ämnenas tillblivelse och utveckling. Den ämnesbeskrivning som gjordes vid inrättandet av den första professuren gav en tydlig inriktning för det nya ämnet. Bland annat konstaterades att:

”Ett tredje särdrag hos det nya ämnet är att det har mött, och möter fortfarande starka förväntningar på att vara till nytta genom att såväl utbildning som forskning ska vara formade av aktuella problem inom det sociala arbetets praktik. Det förväntas producera kunskap som skall vara användbar i praktiskt socialt arbete på olika nivåer” (Högskoleverket, 2003, s 22).

Ämnet socialt arbete skiljer sig åt från andra nya discipliner där de flesta etablerats genom att en grupp forskare inom en redan etablerad vetenskap bildar en ny disciplin. Den är således inte en ”subdisciplin” inom ett väletablerat ämne (som mikrobiologi) eller en ”överbyggande disciplin” (som biokemi). Den

nya disciplinen socialt arbete har istället vuxit fram som ett svar på krav från en rad intressegrupper som verkar utanför eller i marginalen av forskarsamhället (Swedner, 1980).

Swedner, ämnets första professor, lyfte fram en tvärvetenskaplig och inkluderande ambition med det nyetablerade ämnet i Sverige. Han talade om kunskaper och metoder från exempelvis antropologi, demografi, epidemiologi, ekologi, psykologi, psykiatri, pedagogik, sociologi, administrationslära, arbetsvetenskap, ekonomi, socialpolitik, statskunskap, rättskunskap samt politisk och ekonomisk historia. Han menade att:

”Arbetet inom denna nya vetenskapliga disciplin är mera uttryckligt inriktat på planering och genomförande av socialt förändringsarbete än de redan etablerade samhällsvetenskaperna och beteendevetenskaperna vid våra universitet. Det kan knappast råda något tvivel om att de arbetsuppgifter som åvilar dem som väljer att gå in i arbetet med att bygga upp denna nya vetenskapliga disciplin är mycket krävande” (Swedner, 1980, s 9).

I relationen med andra samhällsvetenskaper utmärker sig socialt arbete enligt Swedner genom att inte bara arbeta med teoretisk kunskapsproduktion utan också praktiskt tillämpbara metoder för socialt förändringsarbete. Han talade om målformuleringsarbete, kunskapsproduktion, redskapsproduktion, genomförandearbete och utvärderingsarbete. Både kunskapen och redskapen skulle vara användbara för det praktiska sociala förändringsarbetet som han såg det (Swedner, 1980).

I Swedners tankar är kunskapsproduktionen en av flera delar som konkurrerar om utrymme med till exempel metoder i genomförandearbetet, som här inte är forskningens genomförande, utan det praktiska sociala arbetets genomförande. När allt skall vara till nytta för praktiskt görande är det lätt att se både metoder och teorier som instruktioner för görandet. Kanske är det därför viktigt att fördjupa diskussionen om skillnader mellan teorier och metoder i det sociala arbetets teoriutvecklingsarbete?

När Brante i Högskoleverkets rapport diskuterar frågan om epistemologi tillåter han sig att presentera sin personliga uppfattning som innebär att kursböcker om motsätt-

ningen mellan positivism (från naturvetenskap) och hermeneutik (från humaniora) bör förpassas till idéhistoriska institutionen och att de som arbetar inom samhällsvetenskapen istället utvecklar en vetenskapsteori inspirerad av och anpassad till samhällsvetenskaper-
nas behov (Brante, 2003).

Kanske gäller detta också för det sociala arbetes teoriutvecklingsarbete; att det inte räcker att importera eller kopiera andras teorier? Vi menar att på samma sätt som samhällsvetenskapen behöver utveckla sin vetenskapsteori behöver socialt arbete utveckla sina teorier.

I Brantes undersökning från år 2002 fick ett antal professorer i socialt arbete svara på hur de såg på vetenskapsteorins betydelse och hur de såg på sin egen vetenskapsteoretiska position. Han betonade, med viss styrka och förvåning, att vetenskapsteori betraktades av det sociala arbetets professorer på samma sätt som de betraktade forskningsmetoder, det vill säga som en verktygslåda ur vilken man kan plocka olika metoder och perspektiv. I polemik mot denna uppfattning menade han att: "En vetenskapsteoretiker hävdar aldrig att det enda vi kan ha kunskap om är sinneserfarenhet *ibland*, eller att fakta är teoriberoende *ur ett visst perspektiv*" (Brante, 2003, s 154).

Brante lyfter fram vetenskapsteoriernas principiella och universaliserande anspråk. Vidare menar han att olika vetenskapsteoretiska inriktningar ofta är inkommensurabla, det vill säga att den ena utesluter den andra. Den kombination av olika vetenskapsteoretiska perspektiv som det sociala arbetets professorer hävdar är helt enkelt omöjlig enligt Brante. Vi uppfattar att Brante här lägger sig i linje med till exempel Alvesson och Sköldberg när de säger att:

"Det rör sig alltså inte bara om något tunt perspektiv, utan vi lägger alltid in hela uppsättningar av kognitiva, teoretiska referensramar i vår perception av verkligheten, något som för övrigt redan påpekades av Hegel (1807) i polemik med sin tids induktivister och empirister, och som sedermera framhållits av hermeneutiker som till exempel Heidegger" (1927) (Alvesson & Sköldberg, 2008, s 136).

Vi delar denna uppfattning och menar

att alla forskare har en vetenskapsteoretisk inriktning. Vi kallar detta för forskarens paradigm som i det här sammanhanget betyder forskarens kunskaper, färdigheter, intressen, känslor och orienteringssätt. Dessa kan dock vara antingen medvetna eller oreflekterade.

Två idealtyper

Brante (2003) talar om två idealtyper av modern forskning. Den ena är att producera, fördjupa och nyansera kunskap för kunskapsutvecklingens skull – den inomakademiska traditionella forskningsinriktningen som är disciplinbunden. Den andra handlar inte bara om kunskapsproduktion utan, och kanske framför allt, om att finna användbar kunskap och redskap för användning för den så kallade omvärlden utanför universitetet. Den ena betonar disciplinrelevans och den andra betonar samhällsrelevans.

Vi menar att forskning i socialt arbete skall vara, *men också göra*, både och. Det sociala arbetets forskning skall, som vi ser det, vara just det som Brante kallar för en hybridprofession (Brante, 2003). Men, naturligtvis måste problematiken vara medveten. Det handlar om att göra det ena för att uppnå det andra. Om man inte ser olikheterna och svårigheterna med att verka på olika fält, i olika sociala situationer, tillsammans med aktörer med olika förståelser, skapas falskhet och ohederliga konsensusbeslut. Brante talar i detta avseende om olika "rationaliteter". Vi menar att man också kan se det som olika fält med olika förståelser eller som olika språk. Därmed måste även följdfrågan ställas om vem som måste vara tvåspråkig och underlätta översättandet.

För att kunna hantera denna problematik måste alltså intresse för och förståelser för olika sätt att förstå finnas. Intresse för att försöka förstå olika sätt att förstå torde också vara viktigt även för socionomer som intervernerar i olika sociala situationer. Det är därför vi menar att vetenskapsteori är viktig för det sociala arbetets samtliga fält – utbildning, forskning och praktik.

Hur förstår socialt arbete sig självt?

Med en tillblivelseprocess, som vi här har beskrivit, torde det vara rimligt att förstå det sociala arbetets verksamhet också i katego-

rier av praktiska problemsituationer och inte enbart i kategorier av olika teoretiska fält eller förståelser. Det ter sig ganska rimligt att intresset snarare blir praktikens utveckling än teorins. Men om ämnet skall tillföra något som praktiken inte redan har måste detta något produceras och utvecklas. Rimligen handlar detta om att teoretiskt tänkande och fördjupat teoretiskt reflekterande är viktigt såväl inom disciplinen som i det praktiska arbetet och därför måste frågor ställas som: Vad krävs för att allt fler (både inom akademi [utbildning och forskning] och praktik) skall få möjligheter att reflektera i och över olika sociala situationer och därefter få möjligheter till att också reflektera även över dessa reflektioner? Vad krävs för att teorier som produceras och utvecklas inom de olika institutionerna för socialt arbete kan fungera som verktyg för tänkandet snarare än som facit för görandet? Vår distinktion mellan ”verktyg för tänkandet” och ”facit för görandet” bygger på den kunskapssyn och vetenskapssyn som presenteras nedan. Vi återkommer till detta, men först presenterar vi några vetenskapsteoretiska begrepp som vi tidigare aviserat och som vi tror behövs i de tematiska diskussionerna.

NÅGRA VETENSKAPSTEORETISKA BEGREPP

Det finns olika sätt att definiera vetenskapsteori på. Vi ser vetenskapsteori som vetenskap om teori. Vi ser vetenskapsteori som ett ämne med kompetens för att kunna analysera och vara behjälpliga i andra ämnens uppkomst och utveckling – inte minst när det gäller nya ämnens egna teoriutvecklingsbehov.

Några vetenskapsteoretiska begrepp som vi menar kan användas i tematiska diskussioner om det sociala arbetets teoriutveckling är fält, situation, paradigm, tankekollektiv och tanketvång. Vi försöker att relatera dessa begrepp till ett begrepp som vi benämner *tankevana* och som vuxit fram i vårt arbete med denna text – trots att vi inte än har bestämt vad vi menar med ”tankevana.”

Vi ser det sociala arbetets uppgift som att studera sociala situationer genom att intervensera i, samt försöka förstå och värdera konsekvenser av interventioner i dessa sociala situationer i det sociala arbetets utbildningsfält, praktikfält och forskningsfält. Inom vart och ett av dessa fält finns situationer som liknar varandra i väsentliga avseenden. Det finns likheter mellan situationerna inom ett fält som tillsammans skapar fältet. Det finns både de som kan benämnas paradigmatiske situationer och de som kan benämnas vanesituationer. I varje social situation finns aktörer och varje aktör har sitt paradigm. Dess paradigm kan utvecklas i tematiska diskussioner. När en eller flera aktörer använder sitt paradigm skapas vad vi kallar paradigmatiske situationer. Det är situationer i vilka det finns individer som medvetet använder sina kunskaper, färdigheter, intressen, sina känslor och sitt sätt att orientera sig. De flesta situationer styrs dock av vanor som är oreflekterade.

De ovan nämnda begreppen fält, situation och paradigm, som utvecklats av Törnebohm (1983; 1985; 1994; 1997), försöker vi här relatera till Flecks begrepp tankekollektiv och tanketvång. Därigenom kan vi kanske

»Fält, situation, paradigm, tankekollektiv och tanketvång. Vi försöker att relatera dessa begrepp till ett begrepp som vi benämner *tankevana*.«

A2

EPIDEMIOLOGI DEMOGRAFI ANTROPOLOGI
SOCIOLOGI PSYKIATRI PSYKOLOGI EKOLOGI

FLECK KUHN BRANTE SWEDNER POPPER

RÖRELSE SITUATION FÄRDIGHETER KÄNSLOR ORIENTERING FÄLT INTRESSEN

illustration: Christoffer Pettersson

få en fördjupad förståelse av det vi kallar för tankevana?

En början kan vara att försöka relatera Törnebohm och Fleck till mera kända vetenskapsteoretiker som Popper och Kuhn. I en väldigt förenklad version skulle man kunna säga att Popper talar om falsifiering och att Kuhn talar om normalvetenskap. Fleck talar om hur vetenskaplig kunskap skapas i mänskliga relationer. Törnebohm talar också om individens paradigm. Med hjälp av dessa begrepp är det möjligt att medvetandegöra våra tankevanor. Fleck menar att ett tankekollektiv existerar när två eller flera människor utbyter tankar. Han menar vidare att tankar som uttrycks i samtal många gånger inte skulle ha uttryckts i sammanhang utan dialogpartners (Fleck, 1997). Universitetens tankekollektiv för vetenskapligt tänkande är till exempel seminarier, vetenskapliga "paper" och tidskrifter. Fleck säger att det i tidiga textformer i kunskapsproduktionsprocessen finns formuleringar som "*jag har försökt att visa*". Det är först när forskningsresultat omsatts till kurslitteratur (och kanske rapporterats i media) som man hittar formuleringar som; "*detta existerar*". Den akademiska dialogens relativa öppenhet som präglar god kunskapsproduktion är avslutad och utsagan blir i läroboken till tanketvång (Fleck 1997).

Med begreppen tankekollektiv och tanketvång kanske vi kan vi tala om den vane-mässiga kunskapsproduktionsprocessen, på ett nytt sätt, och därmed göra den mer medveten? Med dessa begrepp kan vi ju ställa frågor som: I vilken omfattning och på vilket sätt styr våra tankevanor våra kunskapsproduktionsprocesser? Kan vi göra om tankevanesituationer till paradigmatiske medvetna situationer? Hur skulle det i så fall kunna gå till? Vad händer om allt fler blir medvetna om det vetenskapliga tankekollektivets omedvetna sociala processer; det vi kallar för tankevanor?

Kanske kan begreppet tankevana relateras till det klassiska begreppet institutionalisering, till exempel som det har beskrivits av Berger och Luckman och Goffman? Vårt begrepp tankevana ligger nog närmre Flecks begrepp tankestil, tankekollektiv och tanketvång som vi beskrivit ovan. En ytterligare fråga man kan ställa är hur begreppet

institutionalisering inom socialvetenskapen förhåller sig till vetenskapsteorins paradigm?

Med hjälp av Kuhn kan vi ställa frågan om hur normalvetenskap förhåller sig till det vi kallar tankevanor. Den inte alltid entydiga Kuhn menar att när ett paradigm dominerar den vetenskapliga verksamheten så bedriver forskarna inom ett givet område normalvetenskap. Forskarnas verksamhet kan ses som pusselläggande där insamlad empiri ska försöka anpassas till och förklaras av existerande teorier. Allteftersom upptäcker forskarna att teorierna inte alltid stämmer, att empiriska fynd inte passar in i det rådande paradigmet. Detta kallar Kuhn för anomalier och när dessa blir fler och svårare att anpassa till paradigmet uppstår en vetenskaplig kris till dess att någon lyckas konstruera ett nytt paradigm som bättre stämmer överens med empirin. Detta kallar Kuhn för en vetenskaplig revolution. Det nya paradigmet blir så småningom normalvetenskap tills processen börjar om och om igen; en process utan definitiv slutpunkt. Kuhn menar dock att det finns ett problem då forskare ansluter sig till och verkar i olika paradigm som inte är förenliga, vilket innebär att det ibland finns svårigheter med att förstå varandra över paradigmgränserna (Kuhn 1997).

Popperska forskare handlar helt annorlunda när de stöter på anomalier: "Då en anomalier är en kunskap, som strider mot en världsbild, underkastar de världsbilden en kritisk prövning i syfte att avlägsna defekter i den och modifiera den så att den blir konsistent med den anomala kunskapen. En följd av detta förfarande är att kunskaperna i ett paradigm undergår en kontinuerlig omvandling och att Popperska forskare därigenom undgår sådana kriser, som Kuhnianska forskare riskerar att hamna i på grund av sin ovilja att falsifiera sina paradigm" (Törnebohm 1997, s 20).

I inledningen till *Tre essäer i vetenskapsteori* (Törnebohm, 1997) beskriver Törnebohm sin vetenskapssyn som en syntes av Kuhns och Poppers uppfattningar. Där Popper bidrar dels med sitt intresse för filosofiska inslag i vetenskaperna, dels med frågor om världsbilder och metodologier där "spörsmål" betyder frågor som kan besvaras på olika sätt och framför allt med uppfattning om att allt kan och skall kritiserars. Han menar

att allt skall debatteras i en kritiskt rationell anda. Med Poppers linje är teorier centrala i forskningsarbetet. Det är med hjälp av teorier som man formulerar de utsagor som ska falsifieras. Teorier är enligt Popper argumentativa system av påståenden och poängen med falsifiering är att det är lättare att visa att en hypotes är falsk (om den är falsk) än att den är sann (om den är sann). Törnebohms syntes kan ses som ett samspel mellan två processer. Den ena processen handlar om produktion av kunskaper i undersökningsprojektet. Den andra processen innebär konstitueringar av paradig i filosofiska projekt.

Med Kuhns paradigmbegrepp kan följande frågor formuleras: Är socialt arbete en normalvetenskap? Är forskare i socialt arbete mitt i en paradigmatiske revolution? Vilken var

i så fall den tidigare normalvetenskapen och vilken blir den senare? Eller är socialt arbete en förparadigmatisk disciplin? Kuhns paradigmbegrepp handlar i vår tolkning om forskningsfält. Flecks begrepp är främst användbara på grupp-nivå. Med hjälp av Törnebohms paradigmbegrepp är det också möjligt att tala om individens paradig. En paradigmatiske situation är en situation där individen medvetet använder sina känslor, intressen, kunskaper, färdigheter och orienteringssätt. Livet består också av oreflekterade situationer där vanor styr i många olika vardagssituationer. I Törnebohms paradig ingår mänskliga egenskaper med vilka det är möjligt att förstå våra olika förståelser av samma situation både som praktiker, studerande, lärare och forskare. Det är möjligt att tala om hur forskar-

Iris Placeringservice Ring 0200-21 77 00

Ett Iris – flera vägar

Vi möter varje individ med
rätt insats. www.irisuc.se

Iris
UTVECKLINGSCENTER

WWW.SOCIONOMEN.NU

Landstinget Västernorrland välkomnar anbud på

Handledningstjänster och

Psykologer för utredning och behandling,
övriga behandlare för KBT, IPT och
övrige Psykosocialt arbete

Förfrågningsunderlag finns att hämta på
www.lvn.se/aktuella-upphandlingar

 Landstinget
Västernorrland

www.lvn.se

FREDRIKSDAL

H ö g l a n d e t s U t r e d n i n g s h e m A B

Tel. 0380 - 261 10 • www.utredningshem.se

»Samarbete bör handla om att göra paradigmen kompatibla – med bevarad olikhet.«

paradigmen förhåller sig till varandra å ena sidan och hur livsparadigmen förhåller sig till varandra å den andra. Dessutom kan vi tala om hur forskarens samtliga paradigmen förhåller sig till varandra. Om vi föreställer oss ett samtal mellan studenter, lärare, praktiker och forskare i socialt arbete som alla har sina olika livsparadigmen och verksamhetsparadigmen skapas många olika sätt att förstå varandras förståelser av samma situation.

KUNSKAP OCH KUNSKAPSBILDNING

Vi menar att kunskapsbildning inte bara sker när vi läser vad andra har skrivit, utan också, och kanske framförallt, när vi relaterar oss till andra personer. Det är när jag förstår den andre och den andre förstår mig – men kanske på olika sätt – som kunskap skapas. Båda upplever något i situationen, och det som skedde i situationen var vi båda med om – det hände i kollektivet. Mötet resulterar i tankar hos mig och tankar hos den andre, men det var i kollektivet som tankarna föddes. Vi menar, i likhet Fleck (1997), att det inte finns kunskap utan mänsklig levnad, att tankar och idéer skapas i en ständigt pågående mänsklig interaktion. Kunskap produceras i den mänskliga interaktionen: Själva kunskapandet är gemensamt men kunskapen är individuell.

Vi återkommer här till Flecks begrepp tankekollektiv för att visa hur vi menar att ett vetenskapsteoretiskt tänkande kan användas i det sociala arbetets teoriutvecklingsarbete. Han säger att kunskap skapas i mänskliga möten, i individers interaktioner, i sociala situationer och att kunskapen inte blir vetenskaplig kunskap om inte någon presenterar den (kunskapen) med relevant tankestil i ett för vetenskaplig legitimering rätt tankekollektiv. Tankekollektiv är därmed en förutsättning för kunskapsbildning.

Vem legitimerar socialt arbete?

Flecks begrepp kan användas för att tala om hur olika tankekollektiv legitimerar olika kunskaper på olika sätt. Det sociala arbetets olika kunskaper legitimeras på olika sätt inom olika fält. Universitetet har till exempel befogenhet att legitimera vetenskaplig kunskap. Fastställandet av kunskapens vetenskaplighet underlättas om kunskapsprocessen sker vid rätt universitet, inom rätt institutions rätta tankekollektiv och med rätt tankestil vid rätt tidpunkt. Myndigheter, till exempel kommuner och landsting, har befogenheter att legitimera kunskaper inom sina områden, bland annat genom politiska beslut. En kommun kan inte legitimera en kunskap som vetenskaplig, men dock som rätt och riktig för att använda inom sitt ansvarsområde. Det kan även hända att kommunpolitiker fattar beslut om vilka metoder och teorier som förvaltningens tjänstemän skall använda i sina professionella gärningar.

En spännande fråga blir nu om det kan finnas en instans – ett tankekollektiv – som legitimerar en fortgående dialog mellan det sociala arbetets olika aktörer; nya studenter, utbildade socionomer, ideella socialarbetare, lärare och forskare i socialt arbete? Eller ska det sociala arbetets kunskaps- och teoriproduktion inte legitimeras vare sig av akademien eller av förvaltningen? Det kanske skall finnas både en praktisk del och en teoretisk del som får sin legitimitet av olika instanser i olika tankekollektiv?

TEORIUTVECKLING I SOCIALT ARBETE – NÅGRA TANKAR OCH FÖRSLAG

Som konstaterades inledningsvis har bristen på inomvetenskaplig teoriutveckling belagts empiriskt som ett problem för ämnet socialt

arbete. Det har dock lanserats få förslag till hur problemen kan lösas. Vi menar att ett sätt att börja arbeta med socialt arbetes "egen" teoriutveckling är att försöka utveckla ett för socialt arbete relevant vetenskapsteoretiskt språk och tänkande. Vi frågar inte efter fler teorier utan ett fördjupat tänkande kring vad teori är, hur teorier kan användas och vad det innebär att använda teorier inom socialt arbete i dag. Sådana diskussioner kan kanske också vara ett bidrag i arbetet med att utveckla samhällsvetenskapens vetenskapsteori på ett generellt plan.

Vid närmare eftertanke kanske det inte är teorierna som i första hand behöver utveckling. Det kanske är vi (teoriproducenter och teorianvändare) som först och främst behöver utveckla vår kunskap om teorier; dess användning och utveckling?

Som vi redogjort för tidigare kan vetenskapsteori uppfattas på olika sätt och vi vill därför återkomma till *vår* definition av

vetenskapsteori, dvs. vetenskapsteori som vetenskap om teori. Vi gör följande distinktion mellan teorier och metoder: Teorier är ämnade att vara till hjälp för tänkandet, metoder är ämnade att vara till hjälp för görandet. Vi menar att vetenskapsteorins uppgift kan vara att försöka hjälpa andra i vetenskapligt tänkande till exempel angående frågor om vad teori är. Andra frågor kan handla om teorianvändning i betydelsen att se och förstå sociala situationer på olika sätt med hjälp av olika teorier.

Alla ämnen behöver arbetsteam som bedriver och värderar forskning och utbildning på liknande sätt. Alla praxisdiscipliner med utbildningsprogram för en yrkesgrupp behöver dessutom ett kontinuerligt samarbete med sitt praktikfält. Aktörer inom olika fält har olika paradigmer i Törnebohms betydelse och samarbete bör därför handla om att göra paradigmer kompatibla – med bevarad olikhet.

I ett försök att bli något mera konkreta vill

Information om Sverige

Arbetar du med
nyanlända?

En väg in!

Samhällsinformation på flera språk

www.informationsverige.se

vi presentera några tankar om hur tänkandet kan utvecklas inom det sociala arbetets utbildning, forskning och praktik.

Utbildning

Lärare på socionomprogrammet möter ibland studenter som med ängslan i blick anländer till introduktionsföreläsningen i vetenskapsteori. De har ofta en bild av vetenskapsteori som något som förmodligen är svårt och abstrakt och framförallt inte huvudanledningen till att de sökte sig till socionomutbildningen. Många gånger är undervisning i vetenskapsteori vid universitetet en presentation av vetenskapsteoretisk idéhistoria med fokus på ett antal (historiska) nyckelpersoner inom fältet och deras syn på vetenskapsteori. Vi menar att det finns fler ingångar till vetenskapsteori och att vetenskapsteori kan göras förståeligt och intressant redan på grundnivå. Men då måste vi också kunna tala enkelt om teori, teorianvändning, teoriutveckling och om vetenskapsteori.

Ett sätt kan vara att tala om teorier som språk: Alla språk har ord. I det teoretiska språket blir ord till abstrakta begrepp. Begreppen skapas av ord som har definierats i en teoretisk kontext. De har därmed gjorts tankekonkreta. Begreppen kan då sägas tillhöra teorispråket. Teoretiskt arbete blir således ett försök att göra begreppen alltmera användbara för att utveckla tänkandet. Vi menar att det teoriutvecklande tänkandet sker i samspel med andra (till exempel mellan forskare, socialarbetare, studenter, lärare och författare). Vetenskapsteori blir då i dess mest förenklade form *att tänka själv tillsammans med andra*. Att ge socionomprogrammen i Sverige denna typ av vetenskapsteori ett större utrymme skulle kunna vara ett sätt att utveckla och medvetandegöra det (vetenskaps) teoretiska tänkandet. Om Brantes spekulationer från år 2003 håller; att allt fler nya professorer som kommer från det egna ämnet prioriterar empiri framför teori så framstår detta som en alltmer angelägen uppgift.

Forskning

Varje institutions hjärta eller motor borde vara dess seminariekultur. Dagens seminarier består ofta av att någon lägger fram en text

som andra kritiserar och kommer med förslag om hur den skulle kunna bli bättre, eller att man bjuder in någon utifrån för att få extern stimulans. Ett seminarieinslag skulle också kunna vara tematiska diskussioner där varje tematisk diskussion startar i ett, för samtliga deltagare, gemensamt tema. Till exempel "Vad betyder vetenskapsteori?" eller "Vilka teorier är relevanta för socialt arbete?" Till skillnad från många andra diskussionsformer där diskussionens syfte är en väg fram till ett beslut som deltagare antingen ställer sig bakom eller reserverar sig emot, är den tematiska diskussionens syfte att skapa fördjupad eller ny kunskap genom ett fortgående samtal kring samma tema. För att diskussionen skall kunna handla om temat och inte bara om diskussionen i sig krävs att deltagarna har ett gemensamt språk eller förstår varandras språk.

Ett moment är att varje deltagare i detta gemensamma kunskapande presenterar sitt ställningstagande som kan följas av kritiska prövningar av de olika deltagarnas olika ställningstaganden. Kritiken kan också gälla själva temat och språket. Man kan till exempel kritisera temats formulering och efterlysa preciseringar. Avslutningsvis fattas beslut; men inte i termer av svar på det gemensamma temat, utan om hur den fortsatta diskussionen skall föras. Deltagarna kan besluta att gå över till ett nytt tema, som kan vara en precisering av det första. Nya teman kan också uppstå ur den förda diskussionen.

Ett exempel kan vara den fråga som Törnebohm ställde till sig själv 1985 och som lyder "Vad betyder vetenskapsteori för mig?" (Törnebohm, 1985). Det är också möjligt att ställa frågor som: Vad betyder vetenskapsteori för Fleck, Popper eller för Kuhn – så som jag tolkar det? Vad betyder vetenskapsteori för lärare och forskare på institutionen för socialt arbete? Vad betyder vetenskapsteori för forskare inom fältet forskning om forskning? Vad betyder vetenskapsteori för dem som har sitt huvudintresse riktat mot hur ämnet socialt arbete, dess forskning och utbildning, påverkar det sociala arbetets praktik?

Ett annat tema kan vara "Vad betyder teori?". Hur förhåller sig lokala teorier till generella teorier? Vilken sorts teori behö-

ver socialt arbete? Man kan föra tematiska diskussioner om många olika teman, konsten är att hålla sig till ett tema över tid för att därmed "tvingas" till att tänka och i förlängningen producera ny kunskap.

Nödvändigheten med denna typ av tematiska diskussioner kan förstås mot bakgrund av Poppers vetenskapssyn. Kunskap växer fram i en kritisk dialog där alla törs formulera djärva gissningar som sedan utsätts för kritik. Forskningsprocessen börjar alltså inte med fakta utan med att vi utifrån en grundkunskap om tidigare teorier formulerar ett problem. Jan Bärmark, professor i vetenskapsteori, säger: "Låt oss därför exponera vår okunnighet och sårbarhet för varandra. Först när vi erkänner bristerna i våra idéer och är villiga att lära av våra misstag kan vi utvecklas om forskare" (Bärmark, 2010, s 25).

Praktik

Det sociala arbetets praktik har i likhet med många andra arbetsplatser blivit allt mera "slimmade" som det heter nu för tiden. Det innebär bland annat att tid för reflektion och eftertanke har blivit allt mindre. Vi menar att olika arbetslag inom det sociala arbetets praktik behöver få möjligheter att under ledning av forskare med vetenskapsteoretisk kompetens reflektera över olika arbetssituationer och att dessutom få hjälp med att reflektera även över sina reflektioner. För att detta skall kunna bli möjligt krävs att utbildningen på såväl grundnivå som på forskningsnivå innehåller den vetenskapsteori som är en förutsättning för att kunna se och förstå även andras sätt att förstå. Men det förutsätter möjligen också en ny syn på vad det innebär att arbeta som socionom i det praktiska sociala arbetet. Det förutsätter ett utökat utrymme för tänkandet och troligen även en större stimulans av allas engagemang.

Det finns ett problem med stora avstånd mellan "tänkare" och "görare" – mellan kunskapsproducenter och kunskapsanvändare (se t ex Gibbons et al., 1996). Vetenskapsteori skulle kunna bli en väg till att minska detta avstånd. Vi menar att vetenskapsteori, i den betydelse som vi här lägger i begreppet och som vi har presenterat i denna artikel, kan

göra nytta också i det praktiska sociala arbetet. Kunskap om vetenskapsteori är en förutsättning för att förstå olika sätt att förstå. Vetenskapsteori krävs för att förstå brukarens, expertens och forskarens olika sätt att förstå samma situation. Vetenskapsteori kan därför bidra till att praktiskt verkställa den evidensbaserade praktiken då den förutsätter förståelse av olika sätt att förstå.

Naturligtvis räcker det inte bara med vetenskapsteori, men det räcker inte bara med metoder heller. Metoder, modeller, instruktioner tenderar att förutsätta en statisk social situation (Se t ex Thomassen [2007] där hon talar om risken för instruktionsberoende). När nu sociala situationer är i ständig rörelse och har olika betydelse för olika aktörer måste vi också försöka förstå vad situationen betyder för olika deltagare.

Finns det då några nackdelar eller problem med det pedagogiska redskap vi skisserat i denna artikel? Tematiska diskussioner förutsätter ett aktivt deltagande över en längre tid utan ekonomisk vinst. Mycket talar för att detta är svårt i en tid då snabb vinst till minsta möjliga ansträngning är någras ledstjärna och för andra kanske nödvändiga förutsättningar för överlevnad. Metoden förutsätter därför att någon eller några lyckas engagera några fler att delta i ett gemensamt kunskapande där skapandet av ny kunskap är och förblir tillräcklig motivation över tid. Förmodligen finns det fler nackdelar och problem, men innan de tematiska diskussionerna prövats i praktiken är det svårt att förutsäga vilka dessa är.

Tankarna ovan sammanfaller inte i en enkel lösning på den bristfälliga egna teoriutvecklingen i socialt arbete. Våra tankar och förslag är heller inte tänkta som en instruktion för att komma tillrätta med problemet – frågan är mer komplex än så. Vi är dock liksom Brante optimistiska inför framtiden, men vi tror att ämnet socialt arbete borde kunna röra sig från teoriimport mot en egen teoriutveckling. Genom denna text hoppas vi kunna initiera en diskussion om teoriutvecklingen i socialt arbete och presenterar ett pedagogiskt redskap som skulle kunna prövas i detta arbete. I bästa fall skulle denna diskussion då kunna vara ett steg på vägen till

att vända den trend som konstaterats de senaste decennierna och som varit en central fråga allt sedan ämnet föddes. ●

REFERENSER

- Alvesson, M., & Skoldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Brante, Thomas (1997) Kausal realism och sociologi. I Sociologi i tiden - bakgrund, utveckling, framtid. Jubileumsantologi. *Sociologisk forskning* 1-2/97, s 311-336.
- Brante T. (2003) Konsolideringen av nya vetenskapliga fält – exempel forskning i socialt arbete, i *Socialt arbete. En nationell genomlysning av ämnet*. Högskoleverket Rapport 2003:16.
- Bärmark J. (2010). Jag vet inte. Självkänedom genom humor, buddism och psykoterapi. Stockholm: Carlssons
- Dellgran P. & Höjer S. (2000) *Kunskapsbildning, akademisering och professionalisering i socialt arbete*. Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Dellgran, P., & Höjer, S. (2011). Nya trender och gamla mönster. Doktorsavhandlingarna i socialt arbete 1980-2009. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 18, 85-106.
- Elzinga, Aant (1989) Kunskapsanalys och klassanalys. I Staffan Selander (red) *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap. Professionaliseringens sociala grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Fleck, L. (1997). *Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum. Inledning till läran om tankestil och tankekollektiv*. Stockholm: Symposion.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., & Trow, M. (1996). *The new production of knowledge*. London: Sage.
- Johannson, S., Sjöström, S., & Andersson, K. (2011). Inledning. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 18, 81-84.
- Högskoleverket (2003). *Socialt arbete. En nationell genomlysning av ämnet*. Högskoleverket Rapport 2003:16.
- Kuhn, T. (1997) *De vetenskapliga revolutionernas struktur*. Stockholm: Thales.
- Sunesson, Sune (2003) Socialt arbete – en bakgrund till ett forskningsämne. I *Socialt arbete. En nationell genomlysning av ämnet*. Högskoleverkets rapportserie 2003:16 R.
- Swedner, H. (1980). *Ämnet socialt arbete. Ett försök att formulera en tankeram för en ny universitetsdisciplin*. Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Swedner, H. (1996). *Socialt välfärdsarbete. En tankeram*. Stockholm: Liber.
- Thomassen, M. (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis. Introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups.
- Törnebohm, H. (1983). *Studier av kunskapsutveckling*. Lund: Doxa.
- Törnebohm, H. (1985). *Vad betyder vetenskapsteori?* Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborgs universitet.
- Törnebohm, H. (1994). *Forskning och yrken*. Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborgs universitet. Rapport 187.
- Törnebohm, H. (1997). *Tre essäer i vetenskapsteori*. Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborgs universitet. Rapport 192.

Connect och Marte Meo – olika men lika?

Humana Individ och familj bjuder in till en kostnadsfri föreläsning på tema anknytning.

Datum och platser

Örebro, 13 november

Linköping, 14 november

Jönköping, 21 november

Lund, 28 november

Föreläsare

Ove Östling och Carina Hedenborg

Anmälan

www.humana.se/individ-och-familj/vi-erbjuder/aktuella-evenemang/

Varmt välkommen!

Läs om oss på
www.humana.se

Humana

Brukarna är nöjda med missbruksvården

- även om problemen inte förbättrats

Med brukarskattningar som görs efter åtgärder riskerar man att missa klienter som inte blivit hjälpta eller försämrade och kan inte skilja mellan effektiva och ineffektiva åtgärder. För detta krävs före-efter mätning av klienternas problem.

KERSTIN ARMELIUS

TITEL: Professor em. i psykologi vid Umeå universitet. Arbetar med utvärdering av insatser i missbruksvården.

BENGT-ÅKE ARMELIUS

TITEL: Professor em. i psykologi vid Umeå universitet. Arbetar med att utveckla metoder för utvärdering av insatser i missbruksvården.

Brukarskattningar används mer och mer i missbruksvården och man frågar inte bara efter brukarnas upplevelser av vårdens kvalitet utan också om brukarnas uppfattning om förändring eller resultat av vården. I Socialstyrelsens Nationella indikatorer för God vård (2009) skiljer man mellan vårdens kvalitet och effektivitet. Till effektivitet räknas medicinska eller andra resultat av behandling, d.v.s. om och i vilken grad patientens problem har blivit förbättrade. Till kvalitet räknas patienters upplevelse av bemötande, tillgänglighet m.m. men också hur patienter upplever förbättring av de problem man fått hjälp för. Enligt Socialstyrelsen (2012) kan man skilja på två slag av patientrapporterade mått; å ena sidan patientrapporterade utfalls- eller resultatmått, å andra sidan mått som speglar patienternas erfarenhet av kontakten med sjukvården. Mot bakgrund av att patienters upplevelser kan mäta såväl kvalitet som resultat av behandling blir det viktigt att undersöka om brukarnas uppfattningar om förbättring av sina problem efter åtgärder kan användas som resultat-

mått i missbruksvård (Perreault, m.fl., 2010; Dearing, m.fl., 2005).

I missbruksvården och institutionsvården används sedan länge *före- och eftermätningar* med ASI och DOK för att följa upp resultat (Armeliuss, K. & Armeliuss, B-Å. 2011; Nyström, m.fl., 2010; Tengvald m.fl., 2004). Före- eftermätningar är exempel på en *prospektiv* design, där utfallsvariabeln mäts vid *två eller flera tidpunkter* och skillnaden mellan mätvärden ses som ett uttryck för förändring eller resultat. Under senare år har brukarenkäter börjat användas, där en klient värderar insatsens kvalitet med avseende på t.ex. inflytande, delaktighet, motivation, bemötande, väntetid, tillfredsställelse och resultat. Några exempel där brukarenkäter används i missbruksvård är LAROS registret (Socialstyrelsen, 2012), samt LOKE (Hjelte, m.fl., 2010) och Utvärdering av Insatser för Vuxna missbrukare (UIV) som båda ingår i Sveriges Kommuner och Landstings projekt Kunskap till Praktik (SKL, 2011).

I brukarenkäter används vanligtvis en *retrospektiv* design, där klienterna i *efterhand*

ger sitt omdöme om insatsens kvalitet. I utvärderingslitteraturen betonas skillnaden mellan före-eftermätningar och att ställa frågor om förändring i efterhand. I det senare fallet får man den svarandes *uppfattning* om förändring vid den tidpunkten frågan besvaras, en uppfattning som förutom att återspegla minnet av situationen vid förmätningen kan påverkas av uppfattningen om nuläget, förhållandet till den som har administrerat interventionen, den som frågar och andra faktorer. Retrospektiva skattningar av en förändring förutsätter en jämförelse med ett tidigare tillstånd och är därför en betydligt mer komplicerad uppgift än att skatta ett nuvarande tillstånd. Retrospektiva skattningar ger större utrymme för minnesfel och andra felkällor (Jansson, 2012). När man vill dra slutsatser om resultat av åtgärder är därför en prospektiv design starkare, d.v.s. utsatt för färre möjliga tolkningsalternativ, än en retrospektiv design (Shadish, m.fl., 2004; Sundell, 2012).

Men brukarenkäter har ett egenvärde. Inte minst för att de ger kunskap om hur brukare upplever kvaliteten i de åtgärder som erbjuds och skapar förutsättningar för ett ökat brukarinflytande (Vedung, 2011). De är också enklare att använda och mindre resurskrävande än före-eftermätningar. Från behandlingsforskning vet vi också att om vården upplevs som bra stannar fler kvar längre i behandling och resultaten blir bättre (Lambert, 2004).

Men en fråga är hur retrospektiva brukarskattningar av tillfredsställelse och förändring av problem ska tolkas i missbruksvården. Betyder höga skattningar av förbättring att problemen minskat eller kan man skatta sig som förbättrad trots att problemen finns kvar eller t.o.m. har försämrats? Det är inte självklart att klienter som är nöjda och skattar en förändring i positiv riktning i anslutning till en åtgärd också uppvisar en förbättring av problem mätt med en före-eftermätning.

Syfte

Studiens syften är *dels* att undersöka förhållandet mellan å ena sidan retrospektiva brukarskattningar av tillfredsställelse och förbättring av problem och livssituation efter åtgärder och å andra sidan förändring av

hjälpbehov och oro/besvär under ett år mätt med intervju och *dels* att undersöka vad som bidrar till brukarnas skattningar av tillfredsställelse och förbättring.

METOD

Deltagare

Deltagarna ingick i ett större utvärderingsprojekt: "Referensmaterial för bättre användning av ASI-intervjun" (Armeliuss, m.fl., 2009). I en av delstudierna, följdes 284 klienter som sökt hjälp vid nio missbruksenheter under ca ett år. Enheter som ingick i studien skulle ha några års erfarenhet av att arbeta med ASI-intervjun och representera storstad, större och mindre kommuner. Samtliga klienter som blev föremål för utredning i de nio enheterna tillfrågades om de ville delta i studien och nästan samtliga tackade ja. En grundintervju gjordes med 284 klienter och av dessa gjorde 189 (67 %) också en uppföljningsintervju efter ca ett år. Etthundratjugo (64 %) av de 189 hade också fått minst en åtgärd och fyllt i kvalitetsskattningar vid uppföljningstillfället. Denna studie baseras på de 120 klienter som medverkat i en Grund- och Uppföljningsintervju och som också hade kvalitetsskattningar efter att ha fått minst en åtgärd. Medelåldern är 41,2 år (SD = 12 år) och 75 procent är män och 25 procent är kvinnor. I analyserna av enskilda delfrågor varierar antalet något på grund av internt bortfall. Projektet var godkänt av en forskningsetisk kommitté och finansierades av Socialstyrelsen och Umeå universitet.

Material

ASI-intervjun

Addiction Severity Index (ASI) är en standardiserad bedömningsmetod som utvecklades för bedömning av missbruksproblem samt för utvärdering och uppföljning av missbruksbehandling i början av 1980-talet (McLellan m.fl., 1980). ASI-intervjun har sedan dess använts i missbruksbehandling och för forskning och utvärdering i många olika länder (McLellan m.fl., 2006). Den första svenska manualen publicerades 1996 (Andreasson m.fl., 2006) och den senaste 2009 (Nyström m.fl. 2009). Intervjun har sedan dess använts av allt fler praktiskt yrkesverksamma i

CHRISTER ENGSTRÖM

TITEL: Fil dr i psykologi vid Umeå Universitet. Arbetar med implementering och utveckling av bedömnings och utvärderingsmetoder i socialtjänsten.

JAN BRÄNNSTRÖM

TITEL: Socionom. Arbetar som utvecklingsledare vid socialtjänsten, ifo/vuxna, Umeå.

SIV NYSTRÖM

TITEL: Fil dr i pedagogik. Arbetar med bedömningsmetoder och utveckling av systematisk uppföljning vid Socialstyrelsen, Enheten för kunskapsutveckling.

illustration: Christoffer Pettersson

socialtjänstens missbruksvård, landstingens beroendevård och i kriminalvården.

De två varianterna, ASI Grund och ASI Uppföljning innehåller båda frågor inom sju missbruksrelaterade områden: Fysisk hälsa, arbete och försörjning, alkohol- och narkotikaanvändning, rättsliga problem, familj och umgänge samt psykisk hälsa. Dessutom finns bakgrundsfrågor om ålder, kön, bostadsort med mera samt frågor om missbruk och psykiska problem i släkten. Inom varje livsområde finns frågor både om faktiska förhållanden och subjektiva upplevelser, som ställs utifrån olika tidsperspektiv. Vissa frågor avser hela livstiden, andra går sex månader respektive tre år tillbaka i tiden, medan ytterligare några avser aktuella förhållanden och sträcker sig 30 dagar tillbaka i tiden. I uppföljningsintervjun gäller frågorna huvudsakligen den senaste tiden. ASI-intervjun innehåller också flera centrala mått; antalet dagar med problem de senaste 30 dagarna, klientens två skattningar av oro och besvär och hjälpbehov och intervjuarskattning av problem/hjälbehov. För klientskattningarna används en skala från 0-4, där 0 står för "Inget problem/Inget hjälpbehov" och 4 för "Mycket stort problem/Mycket stort hjälpbehov". För intervjuarens skattningar används en skala från 0-9, där 0 står för "Inget problem. Inget behov av hjälp" och 9 står för "Mycket stort problem. Mycket stort behov av hjälp". I denna studie används klientskattningen av oro/besvär och intervjuarskattningen av problem/hjälbehov i före-eftermätning med ASI-intervjun.

Kvalitetsfrågor

Brukarenkäten innehöll sex kvalitetsfrågor om motivation, tillgänglighet, bemötande,

delaktighet, tillfredsställelse och förbättring som besvarades av de klienter som fått en åtgärd inom något av ASIs sju livsområden. Enkäten innehåller också tre övergripande frågor som besvarades av alla klienter oavsett vilket/vilka områden de fått åtgärder inom. I tabell 1 visas de tre övergripande kvalitetsfrågorna.

Skattningsskalan baserades på den skala som används i Svenskt Kvalitets Index (SKI, 2012). Skattningsskalan var 10-gradig, mellan 1 och 10, där 1 betyder negativa skattningar (Mycket sämre/Mycket missnöjd) och 10 betyder positiva skattningar (Mycket bättre/Mycket nöjd). Svaren tolkas enligt SKI som under 6 = lågt och över 7,5 = mycket bra.

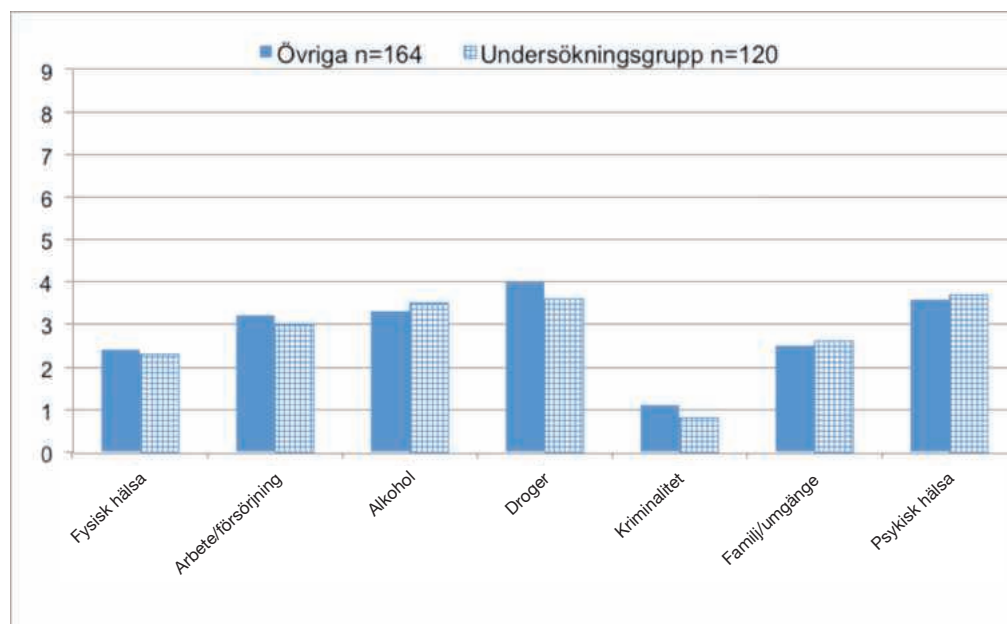
Genomförande

Samtliga ASI-intervjuer (Grund och Uppföljning) genomfördes vanligen av den socialarbetare som var personens handläggare. Vid uppföljningstillfället genomfördes som regel ASI-uppföljning först och sedan fick klienten fylla i formuläret med kvalitetsfrågor. Klienterna fick först svara på frågan om han/hon fått någon åtgärd för problem inom något av ASIs sju livsområden och i så fall vilken åtgärd. Hade klienten fått en åtgärd inom ett område besvarades de sex kvalitetsfrågorna inriktade mot just den åtgärden. Slutligen fick alla klienter som fått någon åtgärd besvara de tre övergripande kvalitetsfrågorna. I denna studie rapporteras resultat baserade på brukarskattningar av de övergripande kvalitetsfrågorna. Analyser har också genomförts av de sex kvalitetsfrågorna för vart och ett av de sju livsområdena, men av utrymmesskäl har vi valt att inte rapportera dessa resultat.

TABELL 1. ÖVERGRIPANDE KVALITETSFRÅGOR SOM BESVARAS AV ALLA SOM FÅTT MINST EN ÅTGÄRD.

1 På vilket sätt har dina problem förändrats under det gångna året?
2 Har din totala livssituation blivit bättre eller sämre under det gångna året?
3 Hur nöjd är du med den sammanlagda hjälp du fått via socialtjänsten under det gångna året?

FIGUR 1. PROBLEMNIVÅER I ASI GRUND FÖR UNDERSÖKNINGSGRUPPEN OCH ÖVRIGA KLIENTER I DEN URSPRUNGLIGA GRUPPEN. MEDELVÄRDEN AV INTERVJUARSKATTNINGAR.

Problemnivåer i studiegruppen.

En analys av hur undersökningsgruppens 120 klienter skiljer sig från de övriga 164 i den ursprungliga gruppen gjordes genom att jämföra gruppernas problemnivåer i ASI Grund mätt med intervjuarskattningar. Skillnader mellan grupperna för de olika problemområdena testades med Mann-Whitney U-test.

Det fanns inga signifikanta skillnader i problemnivåer mellan de klienter som ingick

i undersökningsgruppen och övriga klienter i forskningsprojektet. För problem med narkotika var skillnaden störst med $p=0,24$ d.v.s. det var inga skillnader mellan grupperna för något område.

RESULTAT

Åtgärder inom olika livsområden

Tabell 2 visar antal och andel klienter av de 120 som har tagit del av någon åtgärd inom vart och ett av ASI-s livsområden och boende.

Av tabellen framgår att nästan alla har fått någon åtgärd för problem med missbruk. Drygt hälften har fått en åtgärd som avser boende och arbete/försörjning. I de flesta fall handlar det om försörjningsstöd. Nästan hälften har fått åtgärder för problem som rör psykisk hälsa. Endast 14 klienter i undersökningsgruppen har fått någon åtgärd för rättsliga problem.

Nästan alla klienter (82 %) har fått åtgärder inom fler än ett område. Tjugonio procent har fått åtgärder inom två områden, 22 procent har fått åtgärder inom tre områden och 16 procent har fått åtgärder inom fyra områden. Det var däremot ovanligt med åtgärder inom fler än fyra områden: 6 procent har fått åtgärder inom fem områden, 9 procent inom

TABELL 2. ANDEL KLIENTER SOM FÅTT MINST EN ÅTGÄRD INOM VART OCH ETT AV OLIKA LIVSOMRÅDEN I ASI.

Livsområde	N	%
Boende	66	55
Fysisk hälsa	38	32
Arbete och försörjning	64	53
Missbruk	103	86
Rättsliga problem	14	12
Familj och umgänge	30	25
Psykisk hälsa	56	47

»Oavsett om klienterna hade förbättrats, var oförändrade eller försämrade så skattar en stor andel att deras problem har förbättrats.«

sex områden och endast en klient inom alla sju områdena. Vi kan inte utesluta att några fått fler än en åtgärd inom ett och samma område eftersom klienterna endast har angett om de fått någon åtgärd inom området eller ej.

Förändring utifrån retrospektiva brukarskattningar

Skattningarna av de tre kvalitetsfrågorna var höga och låg i genomsnitt omkring 7-8 på den 10-gradiga skalan. Klienterna skattar alltså i genomsnitt att problemen och livssituationen har blivit mycket förbättrade och att de är mycket nöjda med den hjälp som de har fått från socialtjänsten. Samband mellan brukarfrågorna om förändring av problem och av livssituation var högt, Spearman's $\rho = 0,78$, medan sambanden mellan nöjd och förbättring av problem och av livssituation var lägre, $\rho = 0,54$ resp. $\rho = 0,56$.

Eftersom ett stort antal klienter hade positiva skattningar på skalan mellan 1 och 10 blir svarsfördelningarna sneda och det är inte

lämpligt att jämföra medelvärden. I stället har vi valt att definiera positiva brukarskattningar på basis av SKIs tolkningar av svarsskalan som en skattning på 7 eller högre. Tabellen nedan visar medianvärdet för brukarskattningarna samt hur stor andel av klienterna som enligt definitionen ovan har positiva brukarskattningar, d.v.s. skattningar på 7 eller högre på skalan mellan 1 och 10. För att ge en fullständig deskriptiv bild av brukarskattningarna visas även medelvärden och standardavvikelser i tabellen.

Oavsett vilket mått man använder ger de retrospektiva brukarskattningarna en mycket positiv bild av de åtgärder som klienterna fått ta del av.

Förändring med ASI

Resultaten med före-eftermätning med ASI-intervjun redovisas som s.k. reliabel förändring (Jacobsson & Truax, 1991). Utifrån ASI-intervjuns reliabilitet (Nyström, m.fl., 2010) beräknas en reliabel förändring av

TABELL 3. BRUKARSKATTNINGAR AV FÖRBÄTTRING AV PROBLEM, LIVSSITUATION OCH TILLFREDSSTÄLLELSE MED SOCIALTJÄNSTENS INSATSER.

	Problem	Livssituation	Nöjd
Medelvärde	7,7 (SD=2.4)	7,4 (SD=2.4)	8,3 (SD=2,1)
Medianvärde	8	8	9
Andel med positiva skattningar	74%	67%	90%

problem mellan två ASI-intervjuer som en förändring på minst 2 skalsteg på skalan mellan 0 och 9 i intervjuarskattningen (Armeliuss m.fl., 2009). En reliabel förändring av problemen mätt med klientskattning av oro/besvär kan utifrån reliabilitetsstudien (Nyström m.fl., 2010) med en säkerhet på 95 procent definieras som en förändring på minst 1 skalsteg på skalan mellan 0 och 4.

Klienterna kategoriserades i tre utfallsgrupper med hjälp av beräkningen av reliabel förändring i ASI: förbättrade, oförändrade och försämrade. Baserat på intervjuarskattningen har de klienter som förbättrats minskat sina problem med minst 2 skalsteg och de som försämrats har ökat sina problem med minst 2 skalsteg, medan övriga är oförändrade. På ett liknande sätt kategoriserades klienterna i tre utfallsgrupper beroende på hur deras klientskattningar förändrats från före- till eftermätning med ASI-intervjun: förbättrade klienter har minskat sina problem

med minst 1 skalsteg och försämrade klienter har ökat sina problem med minst 1 skalsteg, medan övriga klienter är oförändrade. Nedan visas antalet och andelen klienter som är förbättrade, oförändrade eller försämrade för varje livsområde i ASI-intervjun. Eftersom det inte finns intervjuar- eller klientskattningar för boende finns inte detta område redovisat i tabeller och figurer nedan.

Med intervjuarskattningar utgör andelen förbättrade mellan 30 och 44 procent för alla områden utom för rättsliga problem, där endast 15 procent har förbättrats. Andelen oförändrade ligger mellan 43 och 47 procent utom för narkotika och rättsliga problem, där andelarna är högre, 57 respektive 76 procent. Endast en mindre andel har försämrats med avseende på missbruk, rättsliga problem och psykisk hälsa, mellan 6 och 12 procent, medan en något större andel har försämrats inom övriga områden, mellan 19 och 26 procent. Det är positivt att en så stor andel har förbättrats

En ärlig chans till ett bättre liv

Det sägs att den som frågar ett barn alltid får ett ärligt svar. Men inte alla barn får chansen att bygga en trygg relation där de vågar säga sitt hjärtas mening. Även om förtroendet mellan barn- och vuxenvärlden kan vara skadat är det aldrig för sent. Tryggheten kan återuppbyggas med rätt förutsättningar. Vill du veta mer? Ring 0456- 229 41 eller besök www.grodbygarden.se

GG **Grödbygården**
EN KUPAD HAND FÖR LIVET

Forskning inom Ungdomsvård och missbruksvård

Ansökningstillfälle den 2 mars 2015

Statens institutionsstyrelse, SiS, svarar för planering, ledning och drift av de särskilda ungdomshemmen och LVM-hemmen. En viktig uppgift för SiS är att bedriva metodutveckling och utvecklingsarbete samt att initiera och stödja forskning inom ungdoms- och missbruksvård i syfte att öka kunskapen om SiS vård och dess resultat.

SiS välkomnar således forskningsansökningar som tar sin utgångspunkt i SiS forskningsprogram om vård och behandling av utsatta ungdomar och missbrukare. **Särskilt efterlyses studier om ensamkommande flyktingbarn, traumatisering, familjearbete, missbruk bland ungdomar samt interventioner för att minska förekomst av hot och våld inom tvångsvården.** Forskningens frågeställningar ska vara nära kopplade till SiS verksamhet.

Ansökningstillfället gäller ett- eller fleråriga forskningsprojekt såväl som doktorandprojekt.

Senast den 2 mars 2015 klockan 16:00 ska projektskisser ha inkommit för projekt som avses löpa fr.o.m. 2016-01-01.

Forskningsprogram, ansökningshandlingar och anvisningar finns på stat-inst.se/forskning. För mer information, kontakta forskningsledare med inriktning mot ungdom Caroline Björck, tfn 010-453 40 40 eller forskningsledare med inriktning mot missbruk Therese Reitan (tjänstledig t.o.m. 6 januari 2015), tfn 010-453 40 19.

Statens
institutions
styrelse SiS

TABELL 4. ANDEL FÖRBÄTTRADE, OFÖRÄNDRADE OCH FÖRSÄMRADE KLIENTER I % AV DE 120 FÖR VARJE LIVSOMRÅDE MED INTERVJUARSKATTNINGAR OCH MED KLIENTSKATTNINGAR.

	Förbättrad		Oförändrad		Försämrad	
	Intervjuare	Klient	Intervjuare	Klient	Intervjuare	Klient
Fysisk hälsa	30	37	44	34	26	25
Arbete/försörjning	34	37	43	31	23	18
Alkohol	44	33	44	52	12	13
Narkotika	38	39	57	45	6	8
Rättsliga problem	15	16	76	74	9	8
Familj	38	40	43	28	19	29
Psykisk hälsa	43	49	47	29	10	18

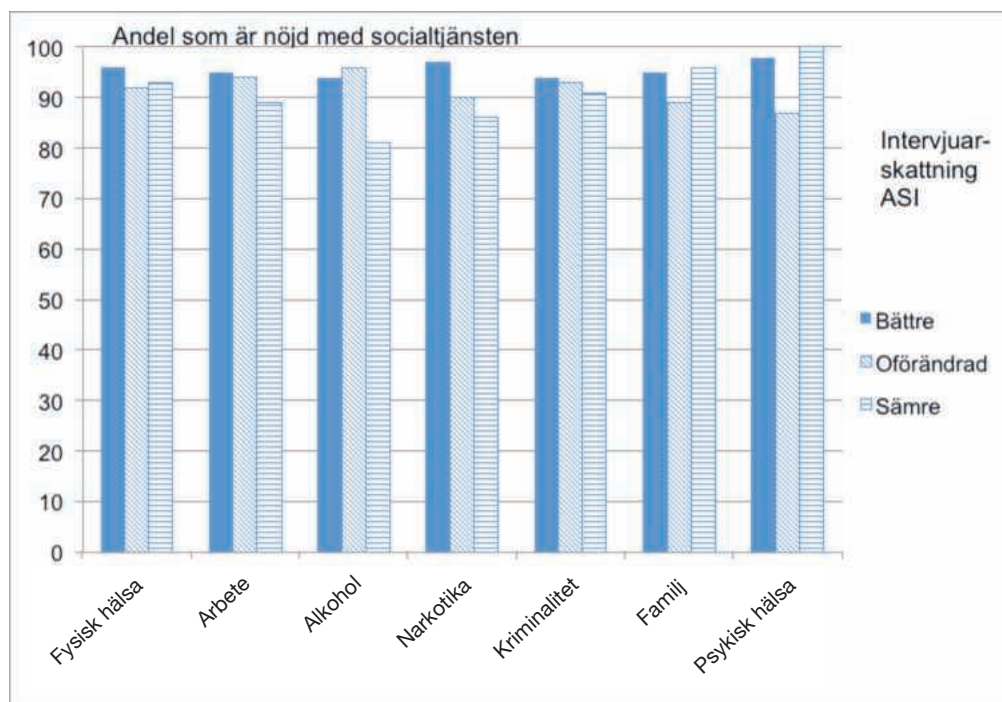
rats men sammantaget utgör de oförändrade och försämrade klienterna en majoritet inom alla områden.

Resultatet för klientskattningarna av oro och besvär skiljer sig inte nämnvärt från resultaten av intervjuarskattningarna. Något fler har försämrats i fråga om problem med familj och umgänge och psykisk hälsa. Även klientskattningar visar att de oförändrade och försämrade sammantaget utgör en majoritet.

Jämförelse mellan brukarskattningar och ASI

Nästa fråga är hur de retrospektiva brukarskattningarna av förbättring av problem överensstämmer med den förändring som uppmätts med ASI-intervjun. Vi undersökte därför hur stor andel av de klienter som återfinns i de tre utfallsgrupperna enligt ASI som har positiva brukarskattningar av förbättring av problem, d.v.s. som har brukarskattningar

FIGUR 2. ANDEL SOM ÄR NÖJDA MED DEN SAMMANTAGNA HJÄLPEN FRÅN SOCIALTJÄNSTEN I OLIKA UTFALLSGRUPPER ENLIGT ASI INTERVJUARSKATTNINGAR.

NARKOTIKA RÄTTSLIGA PROBLEM
FAMILJ

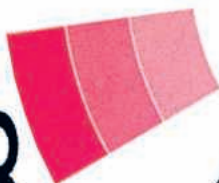
BRUKAR
SKATTNING

PSYKISK HÄLSA FYSISK HÄLSA
ARBETE ALKOHOL

1

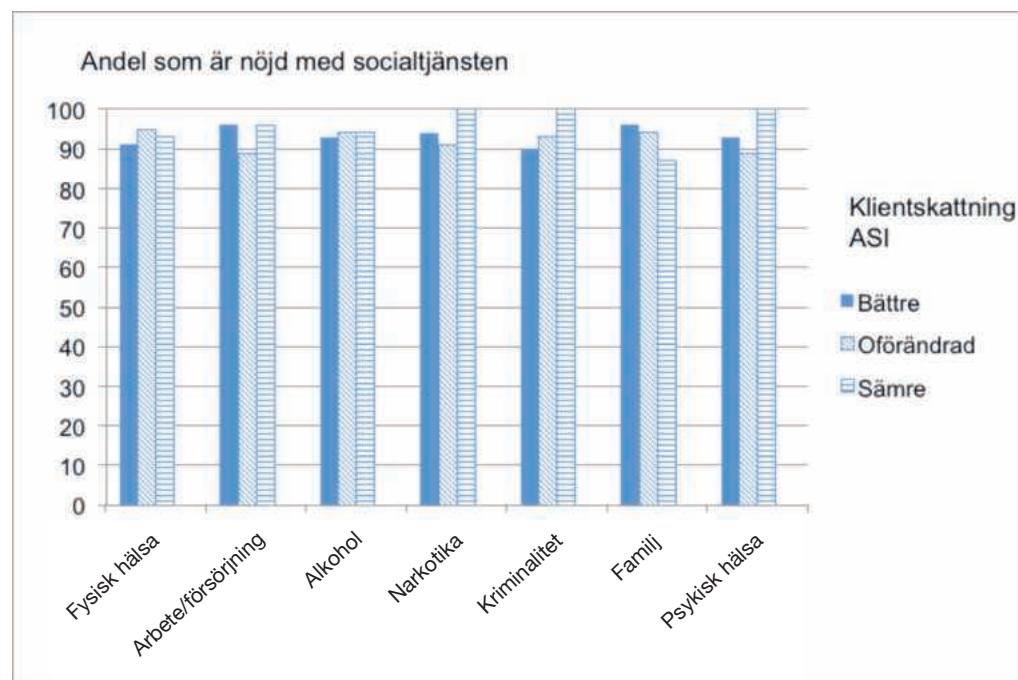
3

2

FIGUR 3. ANDEL SOM ÄR NÖJDA MED DEN SAMMANTAGNA HJÄLPEN FRÅN SOCIALTJÄNSTEN I OLIKA UTFALLSGRUPPER ENLIGT ASI-INTERVJUNS KLIENTSKATTNINGAR.

på minst 7. Då sambandet mellan skattningarna av förbättring av problem och livssituation var högt redovisas endast resultat av skattningarna av problemförbättring. Först redovisar vi hur stor andel i de tre utfallsgrupperna i ASI som är nöjda med hjälpen från socialtjänsten. I figur 2 visas resultaten för utfallsgrupper baserade på ASI intervjuarskattningar och i figur 3 visas resultatet för utfallsgrupper baserat på ASI klientskattningar.

Figuren visar att nästan alla är nöjda med den sammantagna hjälpen från socialtjänsten oavsett vilken grupp av förändring man tillhör enligt ASI-intervjuns intervjuarskattningar. Resultaten är desamma för samtliga livsområden. De klienter vars problem har försämrats eller är oförändrade enligt intervjuarskattningarna är alltså lika nöjda med den sammantagna hjälpen från socialtjänsten som de klienter som är förbättrade.

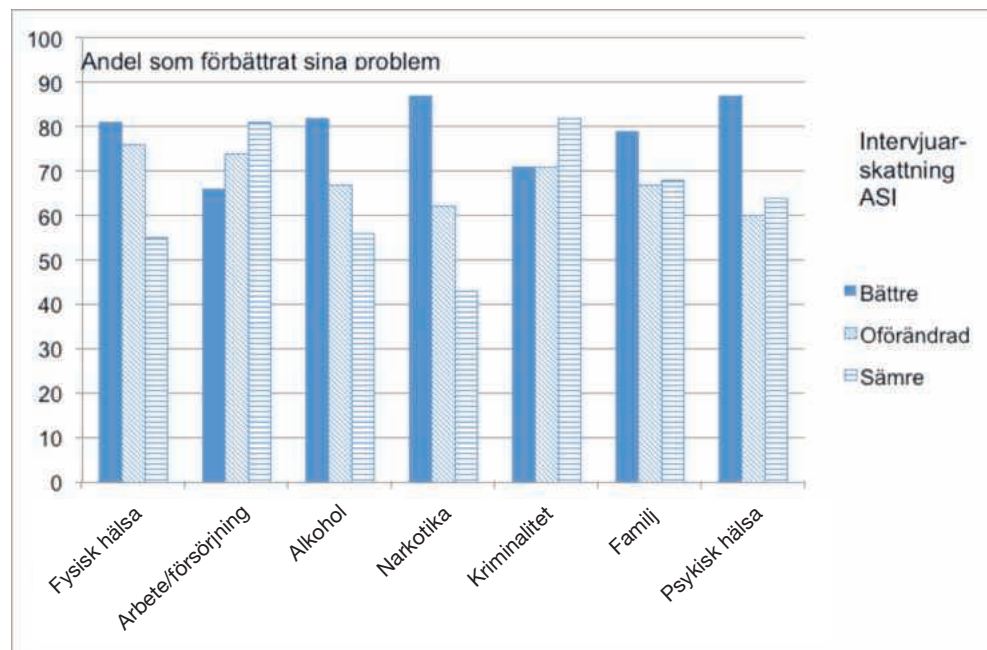
Med klientskattningar blir skillnaden i tillfredsställelse mellan förbättrade, oförändrade och försämrade klienter ännu mindre och oavsett förändring i ASI är nästan alla nöjda med den sammantagna hjälpen från socialtjänsten. Oavsett om förändringen

beräknats på ASI intervjuarskattningar eller på ASI klientskattningar och oavsett om klienterna blivit bättre eller sämre under ett år blir resultatet detsamma: ca 90 procent är nöjda med den sammantagna hjälpen från socialtjänsten.

I figur 4 nedan visas andel klienter som skattat att deras problem har förbättrats uppdelade på förbättrade, oförändrade och försämrade enligt ASI-intervjuns intervjuarskattning.

En klar majoritet av de som förbättrats enligt mätningarna med ASI har också förbättrat sina problem enligt brukarskattningen (66-87%). Men även i den grupp som är oförändrade enligt mätningarna med ASI-intervjun har en stor andel förbättrats enligt brukarskattningen (60-76%). Även bland de försämrade enligt mätningarna med ASI-intervjun skattar en stor andel förbättring i brukarenkäten (43-82%). Den bästa överensstämmelsen mellan förbättring enligt brukarskattning och förändring enligt ASI-mätningarna finns inom området narkotika, men även här uppgår 43 procent av dem som försämrats enligt ASI mätningarna

FIGUR 4. ANDEL BRUKARE SOM SKATTAT ATT PROBLEMEN HAR FÖRBÄTTRATS FÖRDELADE PÅ ASI-INTERVJUNS UTFALLSGRUPPER ENLIGT INTERVJUARSKATTNINGARNA.

Rådgivning per telefon för personer med riskbruk av alkohol

Alkohollinjen erbjuder Motiverande samtal (MI) med inslag av Kognitiv beteendeterapi (KBT) för personer som vill förändra sina alkoholvanor och för anhöriga.

Den första kontakten tas på eget initiativ. Det är möjligt att ha flera uppföljande samtal.

Samtal tas emot från hela landet, det är kostnadsfritt och den som ringer kan vara anonym.

Hänvisa till eller informera om Alkohollinjen.

Beställ kort och kortställ via info@alkohollinjen.se

RING 020-84 44 48
www.alkohollinjen.se

Stockholms läns landsting i samarbete med Folkhälsomyndigheten

- **Vi välkomnar familjer, barn med föräldrar samt familjer som väntar barn.**
- Vårt behandlingsarbete sker dygnet runt i en miljöterapeutisk anda och utgår från en systemteoretisk grundsyn.
- **Vi arbetar för en positiv, bestående förändring som vi tror utvecklas bäst om man själv är en aktiv del av förändringsprocessen.**
- Behandlingsarbetet utgår från individuella genomförandeplaner.

Läs mer på www.kangurun.se

Gråbrödragatan 9
532 31 Skara
Tel 0511 – 34 66 70
info@kangurun.se
www.kangurun.se

att de har förbättrat sina missbruksproblem i brukarskattningen.

Figur 5 nedan visar andelen som har skattat att problemen har förbättrats uppdelade på utfallsgrupper i ASI baserade på klientskattningen.

Resultaten skiljer sig inte nämnvärt från resultaten med intervjuarskattningar. Även här har en klar majoritet av de klienter som förbättrats enligt ASI-intervjuns klientskattningar också förbättrats enligt brukarenkäten (71-83 %). I den oförändrade gruppen enligt ASI-intervjuns klientskattningar uppger 61-78 procent att problemen har förbättrats i brukarskattningen. Även i gruppen som försämrats enligt klientskattningar i ASI-intervjun har 40-73 procent positiva brukarskattningar av problemförbättring.

Sammanfattningsvis visar resultaten att oavsett om man använder ASI intervjuarskattning eller ASI klientskattning som grund för att skilja mellan förbättrade, oförändrade och försämrade klienter så är nästan alla nöjda med hjälpen från socialtjänsten enligt brukarskattningen. Samma mönster återfinns även för brukarskattning av problemförbättring där, med undantag av

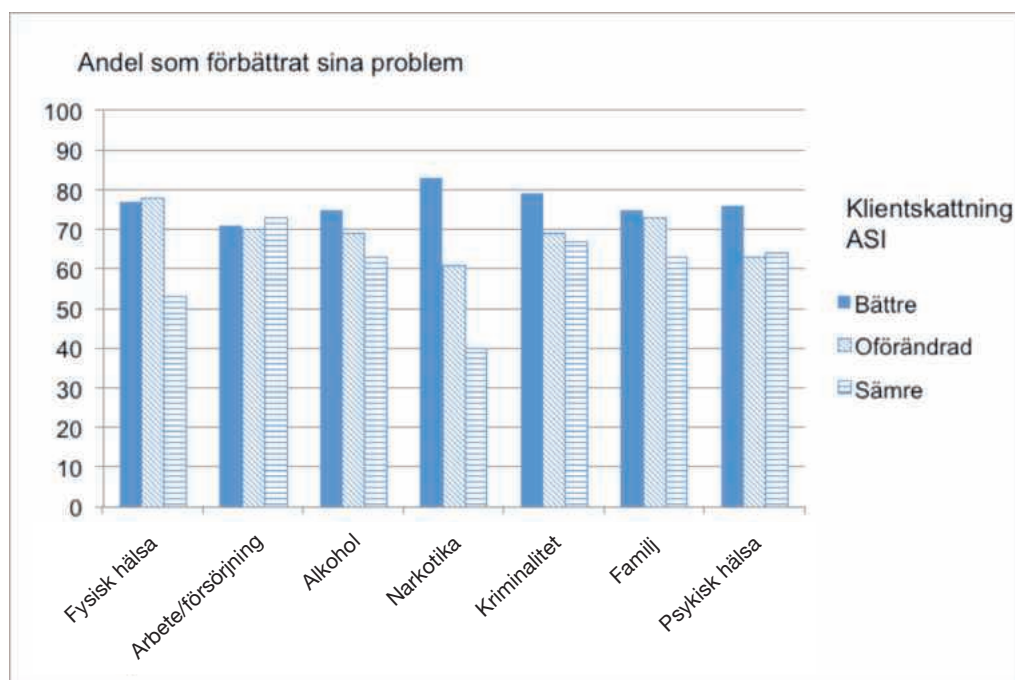
området narkotika, en majoritet av de klienter som är oförändrade och försämrade har positiva brukarskattningar av förbättring av problem.

SAMBAND MELLAN BRUKARSKATTNINGAR OCH ANDRA FAKTORER

Det finns inga signifikanta samband (Spearman's rho) mellan ålder och brukarskattningar. Skillnad mellan män och kvinnor testades med Mann-Whitney U-test och kvinnor skattar en större förbättring av problem ($p < 0,01$) och kvinnor är också mer nöjda med hjälpen från socialtjänsten än män ($p < 0,04$).

I nästa avsnitt redovisas samband mellan de tre kvalitetsfrågorna och det antal områden som klienterna fått åtgärder inom, problemnivåerna vid ASI Grund och ASI Uppföljning, samt differensen mellan ASI Grund och ASI Uppföljning mätt med både intervjuar- och klientskattningarna. Sambanden undersöktes för alla ASI-intervjuns 7 livsområden. Det blir därför ett stort antal korrelationer som beräknas och signifikansnivån sattes till $p < 0,01$. Sambanden undersöktes med Spearman's rho. Signifikanta korrelationer mellan

FIGUR 5. ANDEL BRUKARE SOM SKATTAT FÖRBÄTTRING AV PROBLEMEN FÖRDELADE PÅ UTFALLSGRUPPER ENLIGT KLIENTSKATTNINGAR AV ORO/BESVÄR I ASI-INTERVJUN.

brukarskattning och övriga variabler visas i tabell 5 nedan.

Som framgår av tabellen finns ett antal relativt svaga samband mellan brukarskattningar och uppgifter från ASI. Brukarskattningar av förbättring av livssituation och tillfredsställelse med socialtjänsten är något högre ju fler områden som klienterna fått åtgärder inom. Problemnivån vid ASI Grund verkar inte ha någon nämnvärd betydelse för brukarnas övergripande kvalitetsskattningar

vid uppföljningen. Däremot har problem vid ASI Uppföljning större betydelse för kvalitets-skattningarna. Framför allt är kvarstående problem med narkotika och psykisk hälsa relaterade till lägre brukarskattningar vid uppföljningen. Sambanden mellan brukarskattningar av förbättring och förändringar enligt mätningarna med ASI är alltså starkast inom områdena narkotika och psykisk hälsa. Klienternas tillfredsställelse med socialtjänsten hänger samman med antalet åtgärder

TABELL 5. KORRELATIONER MELLAN BRUKARSKATTNINGAR OCH ANTAL ÅTGÄRDER, INTERVJUAR- OCH KLIENTSKATTNING I ASI-G OCH ASI-U SAMT SKILLNAD I ASI-G OCH ASI-U. ENDAST SIGNIFIKANTA KORRELATIONER.

	Brukarskattning Problem förbättring	Livssituation förbättring	Nöjd
Antal områden med åtg.		0,25	0,34
ASI-Grundintervju			
Familj/umgänge			
Intervjuarskattning			0,26
ASI-Uppföljningsintervju			
Fysisk hälsa			
Klientskattning	-0,23		
Narkotika			
Klientskattning	-0,28		
Intervjuarskattning	-0,34	-0,26	
Psykisk hälsa			
Klientskattning	-0,36	-0,26	
Intervjuarskattning	-0,26		
ASI: differens G-U			
Narkotika			
Klientskattning	0,25	0,3	
Intervjuarskattning	0,31	0,32	
Familj/umgänge			
Intervjuarskattning			0,29
Psykisk hälsa			
Intervjuarskattning	0,27	0,28	
Klientskattning	0,26		

som de tagit del av, med initiala problem och förbättring inom området familj-umgänge, där en högre grad av problem initialt och större förbättring är relaterat till högre tillfredsställelse med socialtjänsten. Som man ser i tabellen är korrelationerna genomgående låga och förklarar som högst 10 procent av variansen i brukarskattningar.

DISKUSSION OCH SLUTSATSER

De retrospektiva brukarskattningarna visade att nästan alla var nöjda med den sammanlagda hjälpen från socialtjänsten och att en majoritet också upplevde att problemen minskat och att livssituationen förbättrats det senaste året. Det är positivt att klienterna är nöjda med socialtjänstens service och att problemen och livssituationen har förbättrats. Men, betyder de positiva brukarskattningarna också att klienternas missbruk eller livssituation förändrats till det bättre? Jämförelsen med prospektiva före-eftermätningar med ASI visar att oavsett om klienterna hade förbättrats, var oförändrade eller försämrade enligt ASI så skattar en stor andel att deras problem har förbättrats. Överensstämmelsen mellan de två uttrycken för förändring är alltså låg. Det som talar för att före-eftermätningen med ASI är ett mer tillförlitligt uttryck för förändring är att man vid dessa mätningar har bättre kontroll av de vanliga felkällorna i samband med utvärderingar. Dessutom stämmer resultaten från välkontrollerade studier (se t.ex. faktaunderlaget till de nationella riktlinjerna, 2007) och från meta-analyser

(SBU, 2001) också bättre överens med resultaten från ASI än med brukarskattningarna. Att använda retrospektiva brukarskattningar som uttryck för resultat av åtgärder är alltså problematiskt.

Våra resultat pekar på att brukarskattningar av förändring efter åtgärder och förändring mätt med före-efter design mäter olika fenomen. I båda sätten att mäta ingår ett brukarperspektiv eftersom även ASI intervjun bygger på uppgifter och skattningar från klienten. Därför kan skillnaden i resultat sannolikt inte förklaras av skillnaden mellan de olika sätten att ställa frågor i brukarskattningen och ASI-intervjuerna. I den här studien genomfördes dessutom brukarskattning och ASI uppföljning vid samma tillfälle, vilket bör ha bidragit till att uppmärksamma klienterna på problemen och man kunde därför förvänta sig ett högre samband mellan brukarskattningar och ASI-resultat. Inom såväl behandlingsforskning som kvalitetssäkring brukar man skilja mellan effektmätning och processmätning (Donabedian, 2005; Socialstyrelsen, 2009; Lambert, 2004). En rimlig tolkning är att brukarskattningar som görs i anslutning till åtgärder bör betraktas som en form av processmätning som återspeglar klientens upplevelse av kvalitet i form av bemötande, tillfredsställelse m.m. och att också frågor om upplevelse av förbättring avspeglar process snarare än att vara ett uttryck för effekt. Det finns också flera andra möjliga förklaringar. Det kan t.ex. handla om en sorts halo-effekt, klienterna är tacksam-

»Om nästan alla är nöjda eller upplever att de har förbättrats riskerar man att inte kunna skilja de klienter som är förbättrade från de som är oförändrade eller de som har försämrats.«

ma för att de fått hjälp av socialtjänsten i en problematisk situation och att någon brytt sig och dessa positiva intryck sprids till en positiv upplevelse av förbättring av problem. Det signifikanta sambandet mellan brukarskattningar och antalet åtgärder som personen fått kan ses som stöd för en sådan tolkning. Om åtgärden bidragit till förändringar av de problem som klienten söker hjälp för är en mer komplex fråga som måste besvaras på annat sätt än med retrospektiva brukarskattningar.

En negativ konsekvens av de överlag höga retrospektiva brukarskattningarna är att det finns väldigt lite variation mellan klienternas skattningar. Om nästan alla är nöjda eller upplever att de har förbättrats riskerar man att inte kunna skilja de klienter som är förbättrade från de som är oförändrade eller de som har försämrats. Eftersom sådana skillnader är en förutsättning för att kunna skilja mellan effektiva och ineffektiva åtgärder blir värdet av brukarskattningar som uttryck för förändringar begränsat.

Klienters upplevelse av tillfredsställelse och förbättring är dock viktiga aspekter att ta hänsyn till vid uppföljning och utvärdering av åtgärder i missbruksvård. De kan fånga upp uttryck för missnöje som kan vara en signal om att något behöver förbättras eller förändras i den service som erbjuds. Forskning tyder också på att brukares tillfredsställelse är en av många förutsättningar för att få ett bra utfall av åtgärder (Lambert, 2004). Det kanske t.o.m. kan ses som en nödvändig, men inte tillräcklig förutsättning för ett bra resultat.

En fråga är vad som kan tänkas påverka brukarskattningarna. Vi fann några svaga negativa samband med kvarvarande problem med fysisk hälsa, narkotika och psykisk hälsa. Förbättring av problem med narkotika och psykisk hälsa i ASI hade också svaga positiva samband med brukarskattningar av förbättring. Det kan vara så att problem med narkotika och psykisk hälsa är särskilt besvärande för missbrukare och därför mer avgörande för brukarnas upplevelser av förbättring.

Det finns några svagheter i denna studie som bör beaktas när man tolkar resultaten. En svaghet är att brukarskattningarna användes för första gången och att vi därför inte

vet något vare sig om reliabiliteten eller om validiteten. Det faktum att de olika delfrågorna uppvisar höga korrelationer med varandra antyder att de mäter något gemensamt men frågan om reliabilitet i kvalitetsskattningarna återstår att besvara. När det gäller reliabiliteten i ASI finns en svensk undersökning (Nyström m.fl., 2010) som visar tillfredsställande reliabilitet för såväl intervjuarskattningar som klientskattningar.

En annan svaghet är att vissa jämförelser är baserade på ett fåtal som försämrats, vilket gör slutsatserna osäkra för den gruppen. Det gäller speciellt för de som försämrats med avseende på narkotika. I avvaktan på en större studie bör man därför tolka resultaten för försämrade klienter med försiktighet. Våra huvudsakliga slutsatser ändras dock inte eftersom även oförändrade klienter har höga brukarskattningar.

En slutsats från denna studie är att retrospektiva brukarskattningar av tillfredsställelse och förbättring av problem efter åtgärder inte bör användas som uttryck för förändring eller utfall vid utvärderingar inom missbruksvården. Brukarskattningarna ger en överdrivet positiv bild av åtgärdernas effektivitet. Dessutom riskerar man att inte kunna identifiera den majoritet av klienter som inte har blivit hjälpta och skulle behöva mer, eller annan, hjälp. Eftersom ett av målen med vård och behandling av missbrukare enligt socialtjänstlagen är att hjälpa missbrukare att minska eller upphöra med sitt missbruk måste detta mål vara centralt vid utvärderingar och uppföljningar av åtgärder. För att det ska vara möjligt att nå målen måste man använda förändringsmätningar som har förutsättningar att skilja mellan de som förbättras, är oförändrade eller försämrats och för detta krävs en före-efter mätning och bättre kontroll av viktiga felkällor vid resultatmätning. Seligman (1995) drog samma slutsats i sin studie av "consumer satisfaction" i psykoterapi. I annat fall riskerar man att styra in utvecklingen mot att få en grupp nöjda brukare som socialiseras till att fortsätta söka hjälp för samma problem – ett sorts hospitaliseringsfenomen inom socialtjänsten. En sådan utveckling gynnar vare sig socialtjänsten eller den enskilde klienten. ●

REFERENSER

- Andréasson, S., Lindström, U., Armelius, B.-Å., Larsson, H., Berglund, M., Frank, A., Bergman, H., Rydberg, U., Zingmark, D., & Tengvald, K. (1999). En strukturerad intervjumetod för bedömning av alkohol- och narkotikarelaterade problem. Socialstyrelsen, Stockholm. 1999:2.
- Armelius, B.-Å., Nyström, S., Engström, C. & Brännström, J. (2009). Referensmaterial för bättre användning av ASI-intervjun. Slutrapport. IMS, Socialstyrelsen.
- Armelius, K & Armelius, B.-Å. (2011). En naturalistisk studie av 14 000 svenska missbruksklienter baserad på Addiction Severity Index. I *Missbruket, Kunskapen, Vården. Missbruksutredningens forskningsbilaga*, SOU 2011:6.
- Dearing, R. L., Barrick, C., Dermen, K. H., Walitzer, K. S. (2005). Indicators of Client Engagement: Influences on Alcohol Treatment Satisfaction and Outcomes, *Psychology of Addictive Behaviors*, Vol. 19, No. 1, 71-78.
- Donabedian, A. (2005). Evaluating the Quality of Medical Care. *Milbank Quarterly*, 83(4), 691-729.
- Hjelte, J., Brännström, J. & Engström, C. (2010). Lokal Evidens, LOKE. Ett system för lokal uppföljning och utvärdering av den kommunala missbruksvården. Ett SKL-uppdrag. Slutrapport FOU-Uffe. Socialtjänsten Umeå kommun.
- Janson, H. (2012). Mätinstrument. I Sundell, K. (red.). *Att göra effektutvärderingar*. Stockholm: Gothia förlag.
- Jacobson, N. S. & Truax, P. (1991). Clinical significance: A statistical approach to defining meaningful change in psychotherapy research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 12-19.
- Lambert, M. J. (2004). *Bergin and Garfield's Handbook of Psychotherapy and Behavior Change*. New York. John Wiley and Son's Inc.
- McLellan, A.T., Luborsky, L., Woody, G.E. & O'Brien, C.P. (1980). An improved diagnostic evaluation instrument for substance abuse patients: the Addiction Severity Index. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 168, 26-33.
- McLellan, A.T., Cacciola, J.C., Alterman, A.I., Rikon S.H., & Carise, D. (2006). The addiction severity index at 25: Origins, contributions and transitions. *The American Journal of Addiction*, 15, 113-124.
- Nyström, S. & Engström C. (2008). Från nyhet till reguljär användning – om implementering av en standardiserad bedömningsmetod i missbruksvården. I Sundell, K. & Roselius, M. *Att förändra socialt arbete*. Gothia ISBN/Art.nr: 72056121, Socialstyrelsen.
- Nyström, S., Zingmark, D. & Jäderland, A. (2009). *ASI-manualen – anvisningar för ASI Grund och ASI Uppföljning*. Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS). Socialstyrelsen.
- Nyström, S. (2010). Utredning med ASI-intervjun – överblick och pregnans. I Berman, A. H. & Farbring, C.-Å. (red.). *Kriminalvård i praktiken. Strategier för att minska återfall i brott och missbruk*.
- Nyström, S., Andren, A., Zingmark, B. & Bergman, H. (2010). The reliability of the Swedish version of the Addiction Severity Index, (ASI). *Journal of Substance Use*. 15(5). 330-339.
- Perreault, M., White, N. D., Fabrés, E., Landry, M., Anestin, A. S., & Rabouin, D. (2010). Relationship between perceived improvement and treatment satisfaction among clients of a methadone maintenance program, *Evaluation and Program Planning*, 33, 410-417.
- Seligman, M. E. P. (1995). The effectiveness of psychotherapy. The consumer reports study. *American Psychologist*, 50(12), 965-974.
- Shadish, W. R., Cook, t. D. & Campbell, D. T. (2004), *Experimental and quasi-experimental designs for generalized causal inference*. New York: Houghton Mifflin Company.
- SKL. Kunskap till praktik (2011). <http://kunskap-tillpraktik.skl.se/nyhetsarkiv/nyheter-2011/satsning-pa-modeller-for-uppfoljning>
- Socialstyrelsen. (2007). Nationella riktlinjer för missbruks- och beroendevården. Vägledning för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens verksamheter för personer med missbruks- och beroendeproblem.
- Socialstyrelsen. (2009). Nationella indikatorer för God vård – Hälso- och sjukvårdsövergripande. Indikatorer – Indikatorer i Socialstyrelsens nationella Riktlinjer.
- Socialstyrelsen. (2012). Öppna jämförelser av hälso- och sjukvårdens kvalitet och effektivitet. Jämförelser mellan landsting 2012. <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18842/2012-11-1.pdf>
- Sundell, K & Roselius, M. (2008). *Att förändra socialt arbete*. Gothia ISBN/Art.nr: 72056121 Socialstyrelsen.
- Sundell, K. (2012). (red.) *Att göra effektutvärderingar*. Stockholm. Gothia förlag.
- Svenskt Kvalitetsindex. Uttaget 2012. <http://www.kvalitetsindex.se/>
- Tengvald, K., Andrén, A., Bergman, H., Engström, C., Nyström, S., Sallmén, B., Öberg D. (2004). Implementing the Addiction Severity Index (ASI) in Swedish human services sectors – experiences, problems and prospects. *Journal of Substance Use*. 9, 1-9. Taylor & Francis Ltd. ISSN 1465-9891
- UIV – dioevidence. (2011). Uppföljning av insatser för vuxna missbrukare. <http://www.diosentic.com/produkter/dioevidence-uiv/>
- Vedung (2011). I. Blom, B., Morén, S. & Nygren, L. *Några traditionella utvärderingsmodeller i Utvärdering i socialt arbete*. s. 116 – 119. Stockholm: Natur och Kultur.

Nytt från fält och forskning

Ylva Mårtens, som är radio-journalist och initiativtagare till P1-programmet *Barnen*, utsågs i maj i år till Centralförbundet för socialt arbetes (CSA) hedersstipendiat med motiveringen att hon både lyft fram barns perspektiv och barns rättigheter i det offentliga samtalet. I P1-programmet *Barnen*, som hon har varit initiativtagare till, har hon låtit barn med olika erfarenheter och bakgrund komma till tals där de fått berätta om sin egen situation och ge sin syn på angelägna samhällsfrågor.

I sitt föredrag i samband med hedersutmärkelsen ställde Mårtens frågan: "Har barn yttrandefrihet?" Det är nämligen inte så ofta barn får komma till tals i det offentliga samtalet och många tror att det är föräldrarna som bestämmer om de får yttra sig i offentliga sammanhang. I många reportage beskrivs barn och ungdomar på ett stereotypt sätt utifrån vuxenvärldens perspektiv.

Men, betonade Mårtens, barn har rätt att yttra sig fritt, vara med och påverka och har rätten att ge sitt perspektiv på olika frågor. Lagen om yttrandefriheten har inga åldersgränser, vilket också förtydligas i FNs konvention om barnets rättigheter. Ser vi inte barnen som egna subjekt med rätt till information och rätt att yttra sig så blir det också svårare att skydda barn som befinner sig i utsatta situationer.

"Det sägs ofta att det är väldigt svårt att intervjua barn, kanske är det därför som många journalister låter bli. Men

framförallt så tar det tid att intervjua barn. Allt som har med barn att göra tar längre tid. Och den här tiden är det svårt att få som journalist. Det är en ständig kamp", konstaterar Mårtens. Föredraget i sin helhet kan läsas på <http://csa.se/wp-content/uploads/2014/05/Ylva-Martens-tal-22-maj.pdf>.

Den 20 november i år fyller FN:s barnkonvention 25 år. Det kommer att uppmärksammas på olika håll i världen och också i Sverige. Enligt barnkonventionen har alla barn rätt till en skälig levnadsstandard oavsett föräldrarnas ekonomiska situation. Även om Sverige har en låg barnfattigdom internationellt sett, finns det barn som lever under mer otrygga förhållanden än andra barn. Inkomstojämlikheten har ökat i Sverige. Den 12 november i år ordnar Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (FORTE) tillsammans med några andra organisationer en konferens under titeln "Vilka är barns rättigheter 2014? – 25 år efter barnkonventionen". Medverkar gör bland annat professor Bengt Sandin, Tema Barn, Linköpings universitet som talar över ämnet Varifrån kommer barns rättigheter? FD i socialt arbete Bodil Rasmusson från Lunds universitet talar om Implementering av barnkonventionen i ett globalt perspektiv och professor Johanna Schiratzki vid Ersta Sköndal högskola om barnkonventionen och barnrättens grunder från ett juridiskt perspektiv. Anna Lundberg, docent i mänskliga rättigheter, Malmö högskola talar om barns och ungas rättighetsanspråk i den svenska asylprocessen och

Solveig Häggglund, professor em. i pedagogik, Karlstad universitet talar om att arbeta med barns rättigheter i förskolans och skolans vardag. Diskussionen är öppen och konferensen avslutas med en paneldebatt. Anmälan kan göras på FORTE:s hemsida <http://www.forte.se/>.

En ny europeisk organisation för forskning i socialt arbete har bildats i år, European Social Work Research Association (ESWRA). Organisationen vänder sig till dem som forskar i socialt arbete eller som är intresserade av forskning i socialt arbete. Varje år ska en konferens anordnas, nämligen European Conference on Social Work Research. I år hölls den i Bolzano i Italien och nästa år äger den rum i Ljubljana i Slovenien. Ordförande i ESWRA är professor Ian Shaw från York i England och i styrelsen ingår representanter för olika länder i Europa. Mer om organisationen och hur man blir medlem finns på www.eswra.org.

Det publiceras varje år ett antal populärvetenskapliga monografier eller antologier där författarna vill nå ut till en större läsekrets. Flera av dessa har ett stort intresse för socialt arbete och det finns all anledning att hålla ögonen öppna. En sådan antologi är *Usla, elända och arma. Samhällets utsatta under 700 år*. (Natur & Kultur 2013). Redaktörer för antologin är Sofia Holmlund & Annika Sandén, båda forskare i historia vid Stockholms universitet. Förutom redaktörerna medverkar tretton forskare från olika universitet i Sverige som gör nedslag i utsatthetens historia. Vad som är intressant med boken är att författar-

na i de flesta kapitel utgår från enskilda livsöden som varvas med övergripande analyser. Vad som är bra med sådana här tillbakablickar är att de kan hjälpa oss att få perspektiv på dagens problem och samhällsdebatt. Det gäller till exempel invandringsdebatten i årets valrörelse eller synen på EU-migranterna som tigger på gatorna i våra svenska städer. Rädslan för det främmande och relationerna mellan majoritetsbefolkningen och den "andre" har tillsammans med strukturella förhållanden skapat utsatthet under årens lopp och leder ofta till omfattande debatter och rop på förbud enligt ett välkänt historiskt mönster.

Den 30 juni är överlämnade regeringens Nationella hemlöshetssamordnare Michael Anefur sin slutrapport till barn- och äldreminister Maria Larsson i samband med ett seminarium i Almedalen. Rapporten finns att ladda ner på följande länk. <http://www.regeringen.se/sb/d/16544>. Hemlöshetssamordnaren tillsattes den 1 januari 2012. I och med slutrapporten är uppdraget nu slutfört. Hemlöshetssamordnaren har gjort besök i 39 kommuner och syftet har varit att synliggöra hemlöshetsproblemet och skapa ett förändringstryck genom att föra en dialog med kommunerna och få dem att upprätta lokala handlingsplaner och strategier. I och med att hemlöshetssamordnaren slutfört sitt uppdrag saknas därmed i Sverige i dag både en nationell hemlöshetsstrategi och en nationell samordnare, samtidigt som det inte finns något som tyder på att hemlöshetstalen är på väg att vända neråt.

Systemet med nationella samordnare är en ny företeelse som väckt en del uppmärksamhet och också intresserat många organisationsforskare. Tidigare i år kom Statskontoret med rapporten *Nationella samordnare - Statlig styrning i otraditionella former?* (http://www.statskontoret.se/upload/Publikationer/2014/Om-offentlig-sektor_20_Nationella-samordnare.pdf).

Ylva Mårtens
foto: Kenny Bengtsson

Statsverket konstaterar att nationella samordnare har blivit allt vanligare och sedan 2006 har över 30 nationella samordnare utsetts. Några exempel är: Den nationella samordnaren mot våld i nära relationer, Samordnaren för statens insatser inom området psykisk ohälsa, Nationell samordnare för ett effektivare arbete för att förebygga våldsbekämpande extremism, Nationell vårdvalssamordnare och Nationell äldresamordnare. Statsverket konstaterar att samordnarna ofta arbetar i en löslig organisationsstruktur med syfte att samordna olika aktörer för att hantera ett samhällsproblem. Det är ett sätt

att på frivillig väg genomföra en statlig styrning. Styrformen skiljer sig från mer tvingande styrning som reglering och tillsyn. Samordnarna kan också fungera som en nytändning eller för att skapa en kraftsamling på ett område. Statsverket har studerat organisationsformerna, men inte hur effektiv denna styrform är eller vad som händer när en samordnare har upphört med sitt uppdrag. Det är väl knappast rimligt att tänka sig att komplexa samhällsproblem, som en bostadsmarknad i obalans, ska kunna lösas på ett enkelt sätt genom en nationell samordnare. Här behövs mer forskning. ●

Författaranvisningar och bedömningssystem

Socionomens forskningssupplement tar emot vetenskapliga artiklar av följande slag: *Originalartiklar* där forskningsresultat från empiriska studier presenteras för första gången. *Översiktsartiklar* (review articles) eller metaanalyser som är kritiska belysningar eller utvärderingar av studier som redan har blivit publicerade. *Teoretiska artiklar* där författaren utifrån existerande forskning söker utveckla teorier eller diskutera generella metodologiska problem. Manuskript skickas per e-post till: Hans.Sward@soch.lu.se.

Artiklarna skall inte vara längre än 5000 ord (35 000 tecken inklusive blanksteg eller 15 sidor med dubbelt radavstånd) inklusive noter, referenser m.m.

För att få en enhetlig form på de vetenskapliga originalartiklarna vill vi att nyinsända artiklar följer en bestämd mall som innehåller följande punkter. I ett inledande *Abstract* ges en mycket kort sammanfattning av artikeln med syfte, metod, resultat och slutsatser. Ange gärna några ämnes- eller nyckelord som identifierar artikelns innehåll. I *Introduktion* ges en allmän bakgrundsbeskrivning samt syfte, frågeställningar, avgränsningar och teoretiska utgångspunkter. *Metod och material* bör utformas på ett sådant sätt att andra forskare kan bedöma tillförlitlighet och trovärdigheten av resultaten samt i möjligaste mån kunna upprepa studien. Under *Resultat* redovisas forskningsresultaten tillsammans med eventuella tabeller och diagram. *Diskussion/slutsatser* kan innehålla en diskussion om hur resultaten skall värderas, hur de förhåller sig till tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter och om det behöver göras några speciella metodologiska överväganden. Till slut skall också artikeln innehålla en lista

över *Referenser* som har åberopats i framställningen.

Bedömningsproceduren följer de internationella regler som gäller för vetenskapliga tidskrifter inom det samhällsvetenskapliga området. Bedömningarna sker av externa granskare som är experter inom sitt ämnesområde. Dessa vet inte vem som har skrivit artiklarna och författarna får inte heller reda på vem som gjort bedömningarna. Granskarna bedömer om de inskickade artiklarna kan antas för publicering direkt, om de kräver smärre revideringar av författarna, om de kräver större förändringar och en ny bedömning eller om de är oacceptabla för publicering.

Följande kriterier används i bedömningarna: vetenskaplig relevans, förtrogenhet med forskningen inom området, använd vetenskaplig metod, språklig och annan presentationsform, presentation av tabeller och figurer, längden på artikeln och dess originalitet. Dessutom lämnar bedömarna råd till redaktören. Varje artikel bedöms av minst två bedömare.

Alla tidskrifter som arbetar med ett peer reviews-system måste avstå från att publicera ett antal artiklar. Det gäller också för de artiklar jag låtit bedöma för detta nummer. Kritik mot en artikel skall inte ses som en nackdel, utan snarare som en fördel både för tidskrift, läsare och författare. Författarna har i många fall möjligheter att arbeta vidare med en artikel som inte kan antas och har möjligheter att förbättra den med hjälp av bedömnarnas råd. Det är mer prestigefullt att publicera sig i tidskrifter som tillämpar ett strikt bedömningssystem vilket gör att de kommer att dra till sig artiklar av de mest framstående forskarna inom området, vilket i sin tur kommer läsekretsen till del.